

פתרון הבחינה בהיסטוריה ב', 1 יח"ל

שאלונים: 221,22106

מוגש על-ידי: נעמי בלנק

מורה להיסטוריה ואזרחות ברשת בתי הספר של יואל גבע

**הערה כללית: לרוב השאלות בבחינה זו נדרשו הנבחנים להציג פחות
דוגמאות/נימוקים/פרטים מאלו המוצגים בפיתרון שלהלן.**

פרק ראשון - בין שתי מלחמות עולם

(הערה: על הנבחנים היה לענות על אחת מהשאלות 1-8)

ברית-המועצות

פתרון שאלה מספר 1, סעיף א'

הצעדים שנקט סטאלין במאבק על הירושה:

סטאלין ניהל מאבק פוליטי בתוך הגופים המפלגתיים. המאבק כלל מאבק תעמולתי על דעת הקהל. סטלין חבר לשני בכירים נוספים במפלגה: גרגורי זינובייב ולב בוריסוביץ' קמנייב, ויחד יצרו מעין "טריויקה" שהכפישה את טרוצקי, וטענה כי בכוונתו לתפוס בכוח צבאי את השלטון מידי המפלגה. השלושה העבירו החלטות במפלגה המגנות את טרוצקי על הביקורת שהשמיע במוסדות המפלגה, ובכך צמצמו את כוחו.

סטלין הציג את עצמו כתלמיד נאמן של לנין, וכממשיך דרכו האידיאולוגית והפוליטית. ההקבלה ביניהם טופחה באמצעי התקשורת, תמונות משותפות של לנין וסטלין הוצגו בכל מקום, פסליהם הוצבו זה לצד זה, והעיתונות פרסמה דברי שבח והלל לדרכו של סטלין. במקביל גבר הטרור כלפי מתנגדים.

כמזכיר הכללי של המפלגה קידם סטלין נאמנים לו לעמדות מפתח במנגנון המפלגתי, הן בפריפריה והן באזורי המרכז, וסילק את מתנגדיו. מקורביו מונו למוסדות הוועד המרכזי של המפלגה,

למזכירות המפלגתית ולמשטרה החשאית, וכך בזה אחר זה סולקו מתנגדיו מהמפלגה. סטלין ניצל את הבמה הציבורית ואת מוסדות המפלגה, האשים את טרוצקי בפגיעה באחדות המפלגה ובשלמותה, ובניסיון ליצור סיעה אופוזיציונית בתוך המפלגה כדי להשתלט עליה. ב-1929 הודח טרוצקי מהמפלגה והוגלה מברית המועצות למקסיקו, ובה נרצח ב-1940 בידי סוכן של סטלין.

פתרון שאלה מספר 1, סעיף ב'

מטרתם של מוסדות אלה הוגדרה על ידי מוסדות הממשל: "להפיץ את רעיונות המהפכה בין המונים העמלים היהודים ולהגשים את הדיקטטורה של הפרולטריון ברחוב היהודי".

היבסקציה (קיצור השם: יברייסקה סקציה, שמשמעותו מדור יהודי) היה מדור מיוחד לענייני יהודים, שהקימה המפלגה הקומוניסטית ולא הממסד השלטוני. ברוסיה הייתה כפילות בין מוסדות המדינה לבין מוסדות המפלגה, כך שלמוסדות המפלגה יש עליונות והם שפיקחו על מוסדות המדינה. השלטון והמפלגה הקומוניסטית שיתפו פעולה ביניהם בחיסול "שרידי הלאומנות והבורגנות", ובמילים אחרות, בחיסולם של הציונות, הדת היהודית ומוסדותיה.

א. היבסקציה סייעה לשלטון הקומוניסטי בביצוע תהליך ההתמזגות של היהודים עם אוכלוסיית הרוב. בפעילותו ניסה להחדיר תודעה קומוניסטית פרולטרית לרחוב היהודי.

ב. טיפוח תרבות חילונית יהודית שתתבסס על שפת היידיש. במהלך שנות ה-20 הייתה פריחה של ממש בשפת היידיש: השלטון הוציא פרסומים רבים בשפה זו, אפשר את הקמתם של תאטראות, ואפשר לסופרים, למשוררים ולעיתונאים יהודים לפרסם את כתביהם ביידיש. היבסקציה עודד תרבות חילונית-קומוניסטית מנותקת מן העבר היהודי, שבה לא היה כל אזכור של התרבות, ההיסטוריה או הדת היהודית.

היבסקציה עסק בטיפוח שפת היידיש, שפה עממית שבאמצעותה אפשר להגיע לכלל הציבור היהודי על גווניו השונים. הופצה עיתונות וספרות ביידיש, ונפתחו מוסדות חינוך שבהם נלמדו ביידיש מקצועות כלליים לצד הנאמנות למשטר הקומוניסטי. עד אמצע שנות ה-30 זכתה היידיש לפריחה של ממש הן בכתביה הספרותית והן במופעי התאטרון של "התאטרון הממלכתי היהודי" במוסקבה, שהעלה מחזות של סופרים יהודים בצד תעמולה סובייטית. בשנים אלה פעלו גם מכוני מחקר בכפוף ליבסקציה, והתמקדו בחקר ההיסטוריה והדמוגרפיה היהודית. כך נעלמה השפה העברית שהקומוניסטים ראו בה שפה מיושנת וריאקציונית המייצגת את הדת היהודית, ולעומתה הוצגה היידיש כחלק מתרבות יהודית מודרנית וחילונית.

ג. מאבק בתנועה הציונית ובפעילותה ומאבק בדת היהודית. פעיליה של התנועה הציונית נאסרו ונאסר על קיום פעילות ציונית כלשהי. כמו כן חל איסור על קיום הדת היהודית, מנהגיה ומצוותיה.

הפעולות שנקט סטלין כדי לבסס שלטון טוטאליטארי בבריה"מ:

התחום הכלכלי-חברתי

סטלין ביצר את המהפכה ויישום הסוציאליזם. הכלכלה הריכוזית נראתה בעיניו כדרך היחידה להגשמת הסוציאליזם ולחיזוק שליטתו בכל תחומי החיים. באמצעותה יוכל להוביל את ברית המועצות לדרגת התפתחות גבוהה, ולהגדיל את מעורבותה של המדינה בתחומי הכלכלה השונים, תוך ביסוס מוחלט של מעמדו כמנהיג. לשם כך הכריז סטלין ב-1928 על **תוכניות חומש**.

בתחום התיעוש

התיעוש עמד בראש סדר העדיפויות של המדינה הסובייטית. המדינה פיקחה באופן מוחלט על כל פרט ושלב בתוכנית הכלכלית, ולא היה מקום ליוזמה פרטית או מקומית כלשהי. הכול היה מכוון, מודרך ומוכתב מלמעלה, וכפוף למאמץ לפיתוח כלכלי-תעשייתי. כל האמצעים קידשו את המטרה, וברית המועצות פתחה בתהליך מואץ של תחרות עם מדינות המערב, כדי להדביק את המדינות המתקדמות בעולם.

ברחבי ברית המועצות הוקמו מפעלי ענק ובתי חרושת לייצור של פלדה, מכוונות, טרקטורים ומכוניות. הותקנה מערכת תחבורה ענקית ובעיקר מסילות ברזל ותעלות מים. נבנו סכרים ותחנות כוח, והמדינה חברה לרשת החשמל. חומרי הגלם ואוצרות הטבע נוצלו כדי להאיץ את התפתחות התעשייה.

תחילה הובאו מומחים מהמערב שסייעו בפיתוח תשתית תעשייתית מודרנית. מפעלים רבים רכשו ציוד מערבי ממדינות קפיטליסטיות כמו ארצות הברית ובריטניה. מכיוון שלברית המועצות לא היו מקורות למימון התיעוש, החליט סטלין להשיג מימון מהבנקים המולאמים ומביטול חובות החוץ. המשטר הקומוניסטי החדש ברוסיה הודיע כי כל חובותיו של משטר הצאר בטלים, שכן המדינה הרוסית הקודמת עברה מן העולם, ואיתה נעלמו התחייבויותיה. נוסף על כך התבסס המשטר הסטליניסטי על האוכלוסייה הכפרית, שתפק כוח עבודה זול והון שייסחט ממנה למימון התיעוש.

בהמשך פיקח המשטר באופן ריכוזי על העובדים כדי להשיג תפוקה מלאה. במפעלי התעשייה הענקיים שהוקמו, עבדו המונים שהועברו בכפייה מהכפר אל מרכזי הערים הגדולות, ועבדו כפועלים בבתי החרושת. בכל מפעל הוצבו קומיסרים מטעם המפלגה, כדי לאסוף מידע ולדווח על קצב הייצור ועל תפקודם של העובדים והמנהלים. על המפעלים הוטלו מכסות ייצור ללא תגמול כספי. מן העובדים נדרש מאמץ עילאי ללא תמורה כלכלית, השכר היה זעום ורמת החיים ירדה. פועלים שהצטיינו קיבלו תמריצים, אותות הצטיינות וצוינו לשבח. פועלים ש"התרשלו" בתפקידיהם ולא עמדו במכסות הייצור ספגו עונשים כבדים. השירותים שניתנו לאזרח צומצמו, חוקי עבודה נוקשים קבעו עונשים על רשלנות, על היעדרות מהעבודה או על איחור, וכל זאת תחת עינה הפקוחה של המשטרה החשאית שמילאה תפקיד חשוב בתהליך הייצור המואץ.

כדי לעמוד בקצב הייצור נוצלו המוני אסירים שנכלאו במחנות כפייה ככוח עבודה זול. גם נשים הופנו

למקצועות "גבריים" תחת הסיסמה של מימוש אידאל "השוויון בין המינים" בעבודה. ארגוני הנוער נרתמו אף הם למאמץ העבודה.

כך הפך מאמץ התיעוש למשימה לאומית ראשונה במעלה בחשיבותה. הכול גויס למשימה, וכל האמצעים הכלכליים והאנושיים נוצלו להגשמתה. הפרט נשחק וזכויותיו נפגעו עד היסוד, הוא גויס באופן מוחלט למילוי צרכיה של המדינה, בלי שזו תעניק לו זכויות.

בתחום החקלאות: תהליך הקולקטיביזציה

תוכנית הנא"פ שהביאה לשפע של ייצור חקלאי בברית המועצות בוטלה, והחל תהליך מואץ של קולקטיביזציה. הקרקעות הולאמו, המשקים הפרטיים הזעירים בוטלו, במקומם הוקמו משקים קולקטיביים גדולים, והמוני האיכרים נאלצו להתאגד במשקים קולקטיביים. כל המשק עבר לתכנון מרכזי בפיקוח הממשל. ארגוני המפלגה המקומיים קיבלו היתר לפעול בכל האמצעים להשגת המטרה, לרבות החרמת רכוש, הריגה והגליה המונית: לכפוף את האיכרים לתהליך הקולקטיביזציה. האיכרים התנגדו, וסירבו לשתף פעולה עם מדיניות המרכז, והתנגדותם הובילה להקצנה. חמישה מיליון משפחות גורשו והוגלו, עשרה מיליון איכרים נורו למוות, והמונים אחרים הפכו קורבן להתעללות. כך בתוך כחמישה חודשים הפכו מחצית מהמשקים החקלאיים למשקים שיתופיים: קולחוזים וסובחוזים.

קולחוז: משק שיתופי שבו חוכר הקולקטיב את האדמה מהמדינה.

סובחוז: משק בבעלות המדינה שבו עובדים האיכרים כשכירי המדינה.

הקמתם של אלה הוכיחה כי התנגדותם של האיכרים נשברה, והממשל הצליח ליישם את מדיניותו אך במחיר אנושי כבד ביותר.

המפלגה מילאה תפקיד חשוב ביותר כגורם מפקח ומכוון באזורי הכפר כפי שמילאה בתעשייה. הונהג פיקוח קפדני על תהליכי הייצור כדי להגביר את קצב הייצור החקלאי, וגם בכפרים נקבעה מערכת ענישה למי שלא עמדו במכסות הייצור או פעלו בניגוד לחוקים.

הקולקטיביזציה הייתה אמנם תהליך אכזרי ביותר, אך הובילה לייעול בדרכי עבודה, לפיתוח שיטות שיווק משופרות, והבטיחה הספקת מזון סדירה לערים הגדולות. תהליך הקולקטיביזציה ייעל את גביית המסים באזורים החקלאיים, והכניס לקופת המדינה הון שהיה חסר לה.

בתחום הפוליטי-שלטוני - טיהורים וחיסולים במנגנון המפלגתי, השלטוני והצבאי

מ-1929 היה סטלין מנהיגה הבלתי מעורער של המפלגה הקומוניסטית ושל ברית המועצות. הוא הכניע את יריביו הפוליטיים וסילקם מההנהגה, אך לא הסתפק בכך, ואף פגע בתומכיו כדי לבצר את מעמדו, ולמנוע כל ביקורת או התנגדות לדרכו ולמעמדו האישי.

פתרון שאלה מספר 2, סעיף ב'

נשיא ברית המועצות **קאלינין** תמך בתוכנית להתיישבות **בבירוביג'אן** כדי שהעם היהודי יהפוך לאיכרים וחקלאים היושבים בשטח אחד רצוף. התוכנית נועדה מצד אחד, לפתור את מצוקתה הכלכלית של האוכלוסייה היהודית ולהציג ליהודי ברית המועצות פתרון טריטוריאלי חלופי לציונות, ומן הצד האחר, שירתה הבחירה באזור אינטרסים אסטרטגיים של ברית המועצות, והביאה לביסוס כלכלי וביטחוני של חבל ארץ זה בגבול מנצ'וריה. הממשל הסובייטי פרסם בהרחבה את התוכנית, והלהיב יהודים מרוסיה, מהתפוצות ואף מארץ ישראל לבוא לבירוביג'אן. ארגון הגיוינט היהודי-אמריקאי תרם למימון "הרפובליקה היהודית" החדשה. השלטון הדגיש את אופיו היהודי של האזור, היידיש הוכרה כשפה רשמית לצד הרוסית, הוקמו בתי ספר, ספרייה ותאטרון יהודי. יהודים שהשתלבו במפעל ההתיישבות ראו בכך הגשמת מאוויים לאוטונומיה יהודית, וסיוע לממשל הסובייטי בבניית המולדת הסוציאליסטית.

כל התשובות לפרק זה לקוחות מתוך ספרה של נעמי בלנק "פני המאה ה-20 .

מדיקטטורה לדמוקרטיה ממלחמה לשלום" עמודים: 19 – 45.

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֱלֹהֵינוּ יְהוָה

פולין

פתרון שאלה מספר 3, סעיף א'

הקשיים בתהליך גיבושה של פולין למדינה דמוקרטית חדשה:

א. בעיות הביטחון ועיצוב הגבולות

מיקומה הגאוגרפי של פולין במרכז המרחב האירופאי, בין רוסיה ממזרח לבין גרמניה ממערב והאימפריה האוסטרו-הונגרית מדרום, פגע ביכולתה להתקיים כמדינה עצמאית. מאמצע המאה ה-18 כבשו את שטחיה שלוש מדינות אלה, והיא איבדה את ריבונותה. אבל תוצאותיה של מלחמת העולם הראשונה ועקרון ההגדרה העצמית שינו את מעמדה של פולין, והיא הוגדרה כמדינה עצמאית בעלת גבולות מוגדרים. עם זאת, החשש מפני כיבושה מחדש על ידי שכנותיה לא נעלם.

ב. בעיית המיעוטים

מספרם היחסי באוכלוסייה. ב-1921 חיו בפולין 27.2 מיליון תושבים, כשליש מהם מיעוטים: מיליון גרמנים, חמישה מיליון רוסים שכללו אוקראינים וליטאים וכשלושה מיליון יהודים.

פיזורם הגאוגרפי של המיעוטים וסמיכותם למדינות הלאום השכנות עוררו מתח ביחסי פולין עם שכנותיה.

במרכז פולין ובאזורים הצפון-מערביים היו הפולנים רוב באוכלוסייה. בדרום פולין ובגליציה המזרחית היו הפולנים רק כמחצית מהאוכלוסייה, בעוד המחצית הנוספת כללה אוקראינים וביילו רוסים. בערים רבות באזור המזרח היו היהודים רוב. באזורי הצפון חי מיעוט גרמני שמנה כמיליון נפש.

ג. **מסורות שונות.** בשנותיה הראשונות של פולין החדשה שררה במדינה מצוקה קשה. הפולנים תושביהם של רוסיה, גרמניה ואוסטריה, שזה עתה התלכדו לכונן מדינה אחידה, היו במשך יותר מ-125 שנים כפופים לחוקים שונים ולשיטות ממשל שונות, שירתו בצבאות שונים, לחמו אלה באלה, וקנו להם דרכי מסורת ונאמנות שונות.

בגליציה שהייתה בשטח האימפריה האוסטרו-הונגרית נהנו הפולנים מאוטונומיה ומזכויות ייצוג במוסדות השלטון. באזורי גרמניה זכו פחות הפולנים לייצוג, ואילו בשלטונו של הצאר הרוסי היו הפולנים חסרי זכויות ולא הכירו ממשל עצמי. לכן הפולנים שחיו במזרח אירופה התייחסו בעוינות לשלטון המדינה, בעוד אלו שחיו במערב אירופה שיתפו פעולה עם השלטון ואף נטלו בו חלק.

פתרון שאלה מספר 3, סעיף ב'

השינוי שחל במעמדם החוקי והמשפטי של היהודים והשפעתו בתחום החברה והכלכלה:

מעמדם של יהודי פולין הוגדר בתחום זכויות הפרט וזכויות הקבוצה. פולין הוקמה כמדינה דמוקרטית, שהבטיחה כחלק מזכויות הפרט שוויון בפני החוק לכל אזרח, ללא קשר למוצאו, לדתו או לתרבותו, ובתחום זה זכה כל יהודי לשוויון זכויות אזרחי בפני החוק, שכלל זכות לבחור ולהיבחר לפרלמנט. היהודים מימשו את זכותם האזרחית לבחור וגם להיבחר במסגרת מפלגתית, שתאפשר להם ייצוג בפרלמנט. בבחירות ב-1918 היה ליהודים ייצוג באסיפה המכוננת ובפרלמנט. בשנות ה-20 יוצגו בפרלמנט מפלגות יהודיות וציוניות (להרחבה על פעילותן ואופיין ראו עמ' 66-68).

על פי חוזה המיעוטים, הוכרו זכויות הקבוצה של היהודים כמיעוט לאומי, הזכאי לאוטונומיה קהילתית-תרבותית (להרחבה של המאפיינים ראו בפרק העוסק בבעיית המיעוטים). ממשלת פולין הכירה במוסדות הקהילה היהודית, והתירה ליהודים לשמור על זהותם הייחודית, לטפל בענייני דת, בחינוך ובתרבות תוך שמירה על מאפייניהם הייחודיים.

השינוי במעמדם החוקי והמשפטי של היהודים פתח בפניהם אפשרויות חדשות, כגון תחומי עיסוק מגוונים, לימודי השכלה גבוהה, הכשרה מקצועית והשתלבות במערכת הפוליטית. אך בפועל היה השינוי פורמלי בלבד ולא בהכרח השתקף במציאות. במקרים רבים הופלו היהודים לרעה, הן במדיניותו של השלטון ובהתבטאויותיו האנטישמיות והן בקרב האוכלוסייה הפולנית.

פתרון שאלה מספר 4, סעיף א'

הצעדים שנקט השלטון:

השלטון החל בתהליכי מודרניזציה בעידודה ובפיקוחה של המדינה. אוצרות הטבע היו בבעלות המדינה, והיא ריכזה בידיה את הפיתוח הכלכלי ופיקחה עליו. המדינה צמצמה את היוזמה הפרטית, הקימה קואופרציות בענפי משק שונים. המדינה הרחיבה את מעורבותה בסחר הפנים והחוץ. המדינה הנהיגה רפורמה חקלאית לטובת האיכרים. המדינה הטילה מכסי מגן לעידוד תוצרת מקומית לצד עידוד השקעות הון מצד גורמים חיצוניים, עודדה השקעות הון ופיתוח תעשייתי. המדינה הביאה להרחבת המעמד הבינוני ולמעבר מהכפר אל העיר. כל הפעולות האלה נועדו להפוך את המשק בתוך זמן קצר למערבי-מודרני. בתחום הכלכלה קבעה הממשלה מדיניות שנועדה לייצב את המטבע המקומי, וב-1923 הוחלף המטבע ממרק לזלוטי. פעולות נוספות שנקטו היו צמצום האינפלציה, קיצוץ בהוצאות הממשלה וצמצום הגירעון התקציבי על ידי שינוי שיטת המיסוי והעמקת הגבייה במשק, וכן פנייה לקבלת סיוע חוץ.

פתרון שאלה מספר 4, סעיף ב'

הצעדים שנקט השלטון נגד היהודים:

בסוף שנות ה-30, לאחר מותו של פילסודסקי, הוקצנו התופעות האנטישמיות עם התחזקותן של הלאומנות והנטיות הפשיסטיות ברחוב ובפוליטיקה הפולנית. אלה הפכו את האנטישמיות ללגיטימית ברחוב הפולני, הן בביטוייה התאורטיים והן בביטוייה המעשיים: **ביהודים אשר גרו בעיירות ובערים בוצעו פוגרומים, כדי לאלץ אותם להגר**, ומצען של מפלגות שונות כלל אמירות ומסרים אנטישמיים קיצוניים. חוגים לאומניים טענו כי היהודים משתמשים בכוחם להשפיע על פולין בעניינים חשובים: לא ייתכן לתת לגורם זר להשפיע על מדינתם של הפולנים. היהודים היו ותמיד יהיו גורם זר שלעולם לא יוכל להשתלב בכלל האזרחים במדינה, ולכן יש לסייע להם להגר מפולין, כדי שהמשק הפולני יהיה נקי מיהודים. היו גם מי שהחתימו על עצומה שביקשה להכריז על היהודים כ"אזרחים זמניים". כך **קופחו היהודים כלכלית**, חברתית ופוליטית על ידי השלטון והחברה בפולין. לקראת מלחמת העולם השנייה דרשה פולין רשמית פתרון ליהודים המתגוררים בה **מהוועדה לענייני מיעוטים בחבר הלאומים**. הפתרון שהוצע התייחס לסיוע ליהודים להגר, או לחלופין לסייע בהקמת מדינה יהודית בארץ ישראל או בכל טריטוריה אחרת.

על הציבור היהודי בפולין עבר תהליך של התרוששות כלכלית. לצד ההידרדרות הכלכלית עדיין יכלו היהודים להמשיך ולקיים את חיי התרבות ואת מערכות החינוך כבעבר, אך באווירה אנטישמית קשה.

כל התשובות לפרק זה לקוחות מתוך ספרה של נעמי בלנק "פני המאה ה - 20 . מדיקטטורה לדמוקרטיה ממלחמה לשלום" עמודים: 51 - 69.

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ יְהוָה

ארצות הברית

פתרון שאלה מספר 5, סעיף א'

הגורמים למשבר הכלכלי הגדול:

א. קצב הייצור מול כוח הקנייה בתעשייה ובחקלאות. התעשייה התפתחה במהירות, שילבה מכשור מתוחכם והגבירה את קצב הייצור. במפעלים, בחנויות ובמחסנים נוצרה רוויה, והחלו להצטבר עודפי ייצור. הציבור לא יכול היה לקנות את כל מה שייצרה התעשייה האמריקאית. המחירים החלו לרדת, הרווחים הצטמצמו, ובהדרגה נסגרו מפעלים שונים. במצב זה צריך היה לדאוג להאטת קצב הייצור, אך הממשל נקט מדיניות אי התערבות ולא פיקח על קצב הייצור. הייצור גדל, הצטברו עודפים נוספים שהובילו לירידת מחירים, ועקב כך הפסדים, אבטלה ולבסוף התמוטטות. החקלאות שגשגה בזמן המלחמה, אך בסיומה חלה ירידה משמעותית במעמדה ובמצבה. חוואים רבים שלקחו הלוואות במהלך המלחמה, כדי לשפר את דרכי הייצור ואת דרכי השיווק של תוצרתם, לא יכלו להחזיר את ההלוואות, ונקלעו לקשיים חמורים. כעשירית מכלל החוות עוקלו. החקלאים ייצרו יותר ממה שהציבור האמריקאי יכול היה לקנות. כך ירדו המחירים, והפכו את מוצרי החקלאות לבלתי רווחיים. הקונגרס האמריקאי הושיט מידה מצומצמת של סיוע לחקלאים, וענפי חקלאות רבים התמוטטו ומיליוני פועלים הפכו למובטלים.

ב. הפערים הגדולים בחלוקת ההכנסה הלאומית יצרו פערים חברתיים גדולים. הממשלה האמריקאית לא התערבה בנעשה במשק, ובכך גרמה שהון רב יזרום לידי החברות הגדולות ולידי המונופולים. ההון נשאר בידיהם של בעלי ההון והחברות הגדולות, והביא להתעשרותם. את העודפים השקיעו החברות הגדולות בקניית עסקים נוספים וברכישת

מניות בבורסה. כך גבר כוחם והתרחבה השפעתם על המשק האמריקאי. לעומת זאת, השכר הממוצע של העובד לא עלה משמעותית, ועל כן הציבור הרחב לא יכול היה להגדיל את כוח הקנייה ולרכוש יותר מוצרים.

הנתונים הבאים מצביעים על עומק הפערים בחברה האמריקאית: הכנסתן של 24,000 משפחות הייתה פי שלושה מהכנסתן של שישה מיליון משפחות עניות בארצות הברית. רק חמישה אחוזים מהאוכלוסייה החזיקו בשליש מההכנסה הלאומית הכוללת. שכר העבודה עלה במעט, ואילו הרווחים מההכנסות בבורסה עלו פי ארבעה. למרות השגשוג הייתה אבטלה בקרב 1.5-2 מיליון בני אדם, שאליהם לא הגיעה הרווחה הכלכלית.

ג. השקעת הכספים בבורסה לניירות ערך. תחושת הרווחה והשגשוג הכלכלי הובילה להשקעות ספקולטיביות בשוק המניות בבורסה. כל אמריקה קנתה מניות, כי זו הייתה הדרך הקלה ביותר להתעשר. הבנקים נתנו לציבור הרחב הלוואות באשראי נוח, והוא קנה מניות כשהובטח לו שערכן יעלה, והוא ירוויח כסף רב בדרך הקלה ביותר. כולם השקיעו בבורסה, הן האזרח הקטן והן החברות הגדולות השקיעו כספים רבים במניות. כך עלה ערך המניות בקצב מהיר, שלא תאם את ערכן האמיתי במציאות. יתרה מזו, לא היה כל גוף שפיקח על קניית המניות וירסן את קצב עלייתן במידת הצורך, וכך נוצר פער בין ערכה של המנייה במציאות לבין ערכה הנסחר בבורסה. ערך המניות עלה במהירות, וכשתנועת הסוחרים בבורסה הייתה של מוכרים בלבד ללא קונים, נפל ערכן של המניות באופן קיצוני, והבורסה התמוטטה מיידית.

ד. ממשלת ארצות הברית ומדיניות "הלייסה פייר" במשק. מדיניות זו אפשרה חופש פעולה מוחלט לכוחות השוק, עודדה יוזמה חופשית, והתנגדה למעורבות ממשלתית. מדיניות זו לא איזנה את מחזורי הגאות, והביאה לנפילת מחירים ולמשבר כלכלי.

פתרון שאלה מספר 5, סעיף ב'

הוועד היהודי האמריקאי, 1906

ארגון זה כלל יהודים מתקופות הגירה שונות: מהגרים ותיקים יוצאי גרמניה שכבר התבססו בחברה ובתרבות האמריקאיות, ומהגרים חדשים שהגיעו בעיקר ממזרח אירופה בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20.

הסיבות עיקריות הביאו להקמת הארגון:

מייסדיו של הארגון שאפו להקים ארגון-על שיקבל לידי את המנהיגות ואת הייצוג של כלל יהדות ארצות הברית.

גורם נוסף שהמריץ את הקמתו היה הפוגרומים והמדיניות האנטישמית הרשמית של שלטון הצאר, אחרי כישלון המהפכה ב-1905 ברוסיה. המצב הקשה ברוסיה נגע אישית לחלק מיהודי ארצות הברית

שהגיעו ממזרח אירופה, ובני משפחותיהם עדיין נשארו בה ואף נפגעו בפוגרומים. המהגרים הוותיקים החלו לפעול למען בני משפחותיהם של המהגרים החדשים, שעדיין נותרו ברוסיה. כך הוכיחו את נכונותם לעזור ואת כוח השפעתם על ההנהגה האמריקאית, כדי שזו תתערב ותשפיע למען שינוי במדיניות הצאר הרוסי.

בראש הארגון עמד **לואי מרשל**, שלא קיים בחירות דמוקרטיות בקרב נציגי היהודים בארצות הברית, ועל כן עורר כלפיו ביקורת בעיקר מצד המהגרים החדשים (ממזרח אירופה), שטרם ביססו את כוחם מול ההנהגה הוותיקה (מגרמניה). בהדרגה שולבו גם מהגרים יהודים חדשים במוסדות הארגון. הארגון החל להיאבק למען זכויות היהודים בארצות הברית ובעולם, ולהיאבק בתופעת האנטישמיות ובאפליית היהודים. חברי הארגון ראו עצמם כאמריקאים לכל דבר, הפועלים במישור הבינלאומי בשל מוצא ודת משותפים עם יהודים באשר הם. הצלחתו העיקרית של הארגון התבטאה בהפעלת לחץ על הממשל האמריקאי, שהביא לביטול החוזה המסחרי בין רוסיה לבין ארצות הברית בשל יחסה של רוסיה ליהודים. הארגון התנגד לתנועה הציונית.

הקונגרס היהודי האמריקאי, 1918

במהלך מלחמת העולם הראשונה חששו מהגרים יהודים רבים לגורל משפחותיהם, שנלכדו בין הצבאות הלוחמים במזרח אירופה, וסבלו מתוצאות המהפכה הבולשביקית וממלחמת האזרחים שבעקבותיה. בסיום המלחמה התעוררה שאלת הרכבה של משלחת יהודית לוועידת השלום, והמהגרים החדשים בארצות הברית דרשו ייצוג משלהם, בעיקר בשל יחסו של הוועד היהודי האמריקאי כלפיהם כמהגרים חדשים, והעדפתו את הוותיקים.

יתרה מזו, נמתחה ביקורת על גישתו האנטי ציונית של הוועד היהודי אמריקאי, ועל כן התכנסו נציגים של הארגונים היהודיים בארצות הברית, ובחרו נציגות יהודית לוועידת השלום שתתפזר לאחר שתסתיים שליחותה. ב-1920 כשהגיע מועד פיזור, הוחלט להקים קונגרס יהודי קבוע שיפעל בנושאים הבאים: נושאים פנים אמריקאיים הקשורים ליהודי ארצות הברית, נושאים הקשורים להקמתו של הבית הלאומי-יהודי בארץ ישראל ונושאים הקשורים ליהדות העולם.

המארגן והיוזם לייסוד הקונגרס היהודי האמריקאי היה **סטפן וייז**.

חשיבותו של הקונגרס היהודי הייתה בפעילותו המוצלחת למען אישור אמנת המיעוטים במסגרת חבר הלאומים. האמנה אפשרה הגנה על זכויות המיעוטים במדינות החדשות במזרח אירופה, לרבות זכויות המיעוט היהודי.

הג'וינט (הוועד היהודי האמריקאי המאוחד), 1914

מלחמת העולם הראשונה ומצבם של היהודים בעולם יצרו צורך בהגברת הפעילות הפילנתרופית המסייעת ליהודים בארץ ישראל ובעולם. הארגון התפתח כמוסד סיוע מקיף, שגייס תרומות מכל המגזרים בקהילה היהודית בארצות הברית. לדוגמה, גיוס 17 מיליון דולר לנפגעי מלחמת העולם הראשונה במזרח אירופה ובארץ ישראל, הקמת רשת ענפה באירופה לשירותי סעד, תמיכה של הג'וינט

בהתיישבות יהודית בברית המועצות בקרים ובבירוביג'אן. מקומות אלה הוצעו ביוזמתו של השלטון החדש בברית המועצות, שניסה למצוא פתרון לבעיה היהודית במדינתו. נוסף על כך, עסק הארגון בפעילות להכשרה מקצועית במזרח אירופה ואף תמך ביהדות ארצות הברית, ובכך הפך לכוח מאחד ומלכד בקרב יהודי ארצות הברית. ערב המלחמה סייע הארגון ליהודי גרמניה הנאצית למצוא בסיס כלכלי חדש להישרדותם בגרמניה, ובמקביל סייע לאותם יהודים שלא יכלו להישאר בגרמניה לצאת ממנה באופן מאורגן. במהלך מלחמת העולם השנייה פעל הארגון לסייע ליהדות אירופה שהייתה במצוקה. הארגון העביר מזון ותרופות למקומות שאפשר היה להעניק בהם סיוע. בפיקוח הגיוינט הוקמו בגטו ורשה מרכזים לילדים, בתי חולים וועדי בתים, ולתושבי הגטו הוענק סיוע סוציאלי, תרבותי, כלכלי ומוסרי. כמו כן תרם הארגון בחשאי לקרנות לצורכי המרד בגטו ורשה ובגטו ביאליסטוק. עם תום המלחמה קיים הארגון את היהודים ששרדו במחנות העקורים בגרמניה, באוסטריה ובאיטליה, תרם לשיקומן של קהילות יהודיות באירופה, וסייע לקבוצות ציוניות שעמדו לעלות לארץ ישראל.

פתרון שאלה מספר 6, סעיף א'

הממשל האמריקאי החדש החל לפעול להחזרת אמון הציבור בממשל, תוך נקיטת צעדי חקיקה מהירים. רוזוולט ידע כי ראשית עליו להחזיר את אמון הציבור בממשל האמריקאי, להחזירם למגל העבודה ולהבהיר לאומה כי הממשל נוקט צעדים ממשיים להבראת המשק, ועל כן קבע את הסיסמה: "הצלה, התאוששות ותיקון".

Relief, הצלה. חקיקה מזוהת בתחום הסעד והרווחה לפתרון בעיותיהם של מיליוני אזרחים שהתרוששו.

Recover, שיקום. איזון הייצור, ייצובם של המחירים והשכר וחזרה לפעילות כלכלית סדירה בכל המגזרים.

Reform, רפורמה. על הממשלה לערוך שינוי יסודי בכלכלת ארצות הברית, כדי למנוע משבר דומה בעתיד. הממשל יתערב בתחומי המשק השונים ומדיניות "הלייסה פיר" תבוטל.

החידוש במדיניותו של הממשל האמריקאי התבטא במספר תחומים:

א. תכנון, התערבות ופיקוח על הבנקים, על הבורסה, על התעשייה ועל החקלאות

שינוי משמעותי ומהותי במדיניותו של הממשל האמריקאי. מעבר ממדיניות "הלייסה פיר", שאפינה את שנות ה-20 בארצות הברית ואת השנים הראשונות של המשבר בתקופת נשיאותו של הובר, למדיניות של תכנון, התערבות ופיקוח על הנעשה במשק האמריקאי. התערבות בתחומים הבאים ופיקוח עליהם: הבורסה, המערכת הבנקאית, התעשייה, החקלאות ויצירת מקומות עבודה

למובטלים. ההנחה של הממשל הייתה שרק תכנון, התערבות ופיקוח יחלצו את המשק מהמשבר. על פי השקפת עולמו של רוזוולט, התפקיד המרכזי של הממשל הוא לתת ביטחון כלכלי וחברתי לאזרח.

ב. שינויים במדיניות הסעד והרווחה

כינון מדינה הדואגת ישירות לזכויות אזרחיה, ורואה את עצמה אחראית לכל אזרח. מדינה הקובעת חקיקה סוציאלית ותנאים סוציאליים כמו פנסיה, דמי אבטלה, ביטוח לאומי, ודואגת לתנאי עבודה והעסקה לטובתו של האזרח הקטן. המדינה אחראית לקיומו של הפרט ומגינה על זכויותיו! כך בתקופת משבר מורחבת הדמוקרטיה האמריקאית ומתבססת. לראשונה קיבל עליו הממשל אחריות ישירה, ודאג לרווחתם ולזכויותיהם הבסיסיות של האזרחים. באמצעות צעדים אלה הודק הקשר בין האזרח לבין הממשל.

הממשל הקים כמה רשויות שתפקידן היה לסייע לעניים ולמובטלים ולקבוע ביטחון סוציאלי לאזרח.

ג. הממשל יזם פרויקטים כלכליים שנועדו לסייע לקבוצות שונות באוכלוסייה

הממשל יזם עבודות ציבוריות יזומות בקנה מידה גדול כגון: סלילת כבישים, נטיעת יערות, חפירת תעלות, ניקוי בריכות דגים ועוד. רבים מהמובטלים חזרו למעגל העבודה, והרוויחו את כספם בכבוד. אחת העבודות היזומות הגדולות הייתה "רשות עמק טנסי". הנהר טנסי הציף מדי פעם שטחים נרחבים, והשאיר אחריו הרס ועוני בשבע ממדינות הדרום. הנשיא החליט לאמץ תוכנית לפיתוח האזור, וב-1933 הוקמה "רשות עמק טנסי". הרשות פיקחה על בניית 25 סכרים הידרו חשמליים על נהר הטנסי, שימנעו את סחף הקרקע, ישקו את האזור, ויפיקו חשמל לתושבי האזור. הרשות גם דאגה לפיתוח החקלאות ולקידום המסחר והתעשייה, וכן הכינה תוכנית לשיקום חברתי. מאזור נחשל הפך עמק טנסי לאזור מודרני ומפותח שהעסיק יותר מחצי מיליון מובטלים, ושיפר משמעותית את איכות חייהם. האזור כולו היה בניהול ובתכנון ציבורי על פי דגם מדיניות הניו-דיל.

פתרון שאלה מספר 6, סעיף ב'

המאפיינים המייחדים את הציונות האמריקאית:

ציונות אתנית-מקומית.

לואיס ברנדייס התייחס לארצות הברית כמדינה שבה הלאומיות הפוליטית האמריקאית כוללת פלורליזם אתני. הלאום האמריקאי כולל תרבויות אתניות שונות, שכל אחת בדרכה תורמת ללאום האמריקאי ומעשירה אותו. לכן פיתוח תרבות אתנית אינו עומד בסתירה ללאומיות האמריקאית, אלא מעשיר אותה.

ברנדייס העלה את בעיית הנאמנות הכפולה, שהטרידה כל יהודי בארצות הברית: האם הוא מחויב

לציונות או למדינתנו ארצות הברית? הוא פתר את בעיית הזהות הכפולה בטענה שהרעיון הציוני הוא השלמה לדמוקרטיה האמריקאית, ואף תומך בה. לדעתו, קיימת זהות רעיונית בין אמריקאיות לציונות.

שאיפות היהודים בארצות הברית מתמזגות עם השאיפות הנעלות של ארץ מגוריהם. החוק האמריקאי שואף לקדם את אחוות האדם ולהגשימה. שאיפה זו בולטת גם ביהדות, ועל כך נאבק היהודי מאז ומתמיד. על כן ערכי היהדות וערכי הדמוקרטיה האמריקאית משתלבים זה בזה. מטרת הציונות להיות יהודי טוב יותר בארצות הברית!

אי שלילת הגלות.

הציונות האמריקאית, בניגוד לציונות האירופאית, אינה שוללת את הגלות. היא אינה נובעת מאנטישמיות או מאכזבה מהחברה הסובבת, אלא ההפך, היא תמיד שאפה להשתלב בחברת הרוב האמריקאית. הציונות האמריקאית גם לא מאסה ביהדות, כפי שמאסו בה חברי התנועות הסוציאליסטיות באירופה. ההפך, היהדות הייתה יקרה ללבה והיא שאפה לממש אותה. הציונות האירופאית שללה את הגולה, ושאפה ליצור בארץ ישראל את היהודי החדש, להשתחרר מהסממנים הגלתיים, וליצור תרבות עברית חדשה המנותקת מכישלונות העבר היהודי הגלתי. ואילו הציונות האמריקאית הדגישה את ההישגים בגולה ואת קשרי הגומלין עם החברה האמריקאית. הישגיהם ראוי שימשו מודל לחיקוי בקרב יהודים בעולם ובכללם היהודים בארץ ישראל.

ציונות שאינה מגשימה.

הציונות האמריקאית אינה ציונות מגשימה המחייבת עלייה לארץ ישראל, שכן ארצות הברית היא מולדת של קבע. ציונות מגשימה תתקיים רק למי שירצו בכך! הציונות האירופאית טענה כי הבית הלאומי-יהודי בארץ ישראל הוא המרכז, וכל השאר פריפריה, והמעשה הציוני החשוב ביותר הוא לעלות לארץ ישראל ולחיות במרכז ציוני זה. הציונים האמריקאים יצרו דגם חדש, שלפיו ארץ ישראל היא "צומת אחד בתוך רשת" שבה צמתים רבים. ארץ ישראל היא אמנם צומת משמעותי ביותר, מרכז רוחני חשוב ומרכזי, אך עם זאת, לצדה רשת של מרכזים יהודיים נוספים בעלי חשיבות, ואין מרכז אחד החשוב מהאחרים. בין כולם מתקיים צירוף, כשהאחד אינו יכול להתקיים ללא האחר. אחת ממטרותיה העיקריות של הציונות האמריקאית היא לפתח מרכז גדול לחיים היהודיים בארצות הברית, לצד יצירת בית לאומי-יהודי בארץ ישראל, כדי למנוע התבוללות. ברנדייס חשב שהפעילות הציונית תסייע בהחזרת יהודים לתרבותם ובחידוש קשריו של העם היהודי עם עברו המפואר. המרכז התרבותי בארץ ישראל שילך ויתגבש ייצור עם היהודים בכל המקומות עם מגובש. ברנדייס הדגיש את חשיבות תפקידה של הציונות בחיזוק הרוחני של יהדות אמריקה והעם היהודי בגולה. לתנועה הציונית יש תפקיד חשוב בשימור הממד הרוחני שביהדות.

ציונות מסייעת.

הציונות האמריקאית התפתחה כציונות המסייעת בבנייתו של הבית הלאומי-יהודי בארץ ישראל, באמצעות פעילות התנדבותית הכוללת תמיכה כלכלית, פוליטית ומורלית ביישוב העברי בארץ ישראל. הציונים שחיו באמריקה הפלורליסטית והדמוקרטית חיפשו צידוק אמריקאי כללי להקמתה של מדינה יהודית, וכך הם ניסחו אידאולוגיה של שליחות: הקמת מדינה יהודית תורמת לחברה בכללותה. חברת המופת שתקום בישראל תקפיד על זכויותיהם של הלא יהודים ושל הקבוצות החלשות. החברה בישראל תקום כחברה ליברלית מובהקת, צודקת ופלורליסטית, ותגשים ציונות חברתית המבוססת על צדק ושוויון הזדמנויות. המדינה היהודית תהיה נאמנה לארצות הברית הליברלית והדמוקרטית.

כל התשובות לפרק זה לקוחות מתוך ספרה של נעמי בלנק "פני המאה ה - 20 . מדיקטטורה לדמוקרטיה ממלחמה לשלום" עמודים: 76 - 104.

יֵאָאֵ אֶזְרָא
אֶזְרָא אֶזְרָא

צרפת

פתרון שאלה מספר 7, סעיף א'

צרפת חששה לביטחונה מהסיבות הבאות:

ניסיונותיה של צרפת להחליש את הגדולה באויבותיה, גרמניה, נבלמו בוועידת השלום על ידי המדינות המנצחות, שותפותיה של צרפת. צרפת אמנם זכתה למספר הישגים טריטוריאליים, אך הערבויות לביטחונה שלהן ציפתה מארצות הברית ומבריתניה נעלמו מאליהן, ברגע שארצות הברית לא חתמה על הסכמי ורסאי.

צרפת חשה מרומה, והחלה לפעול בקדחתנות להשיג פיצוי על נחיתותה לעומת גרמניה.

הצעדים שנקטה צרפת:

- א. צרפת חתמה על ברית צבאית עם בלגיה, עם פולין ועם "מדינות ההסכמה הקטנה", צ'כוסלובקיה, יוגוסלביה ורומניה.
- ב. בניית קו מז'ינו. כלקח ממלחמת החפירות אימץ המטה הצרפתי מדיניות הגנה, שנועדה למנוע מאויבי צרפת להתקיפה בעתיד, ולחסוך מהצבא מרחץ דמים נוסף בנוסח המלחמה האחרונה. המטה הכללי של הצבא הצרפתי דגל באסטרטגיה של הגנה, ועל כן החליט על הקמת קו ביצורים קבוע ורצוף לאורך גבול גרמניה, שיגן על החיילים וימנע חדירת אויב לשטח צרפת.

פתרון שאלה מספר 7, סעיף ב'

המניעים של "היהודים הוותיקים" לפעול למען שילוב "היהודים הזרים"

היהודים הוותיקים שאפו לשלב את היהודים הזרים בחברה ובתרבות הצרפתית הן כדי לטשטש את ההבדל בין היהודים הזרים לבין סביבתם וכך לצמצם תופעות אנטישמיות מצד סביבתם והן כדי להוכיח נאמנות לצרפת מולדתם ולהפוך את היהודים הזרים לאזרחים לכל דבר המשתלבים כמותם במולדת הצרפתית. כך יוכיחו את נאמנותם לצרפת ככל שהשתלבות תהייה מלאה יותר.

הצעדים שנקטו לקידום מטרה זו:

כשהגיעו שני גלי ההגירה הראשונים, קיבלו עליהם יהודי צרפת מידה רבה של אחריות. הם סיפקו למהגרים סעד ומקומות דיור זמניים וכן סיוע משפטי. אחרי המלחמה נקטה הקהילה היהודית עמדה פעילה יותר.

הוקם הוועד להגנה על מהגרים יהודים, שיזם פניות אל שר הפנים ואל מפקד המשטרה, להבטיח את התערבותם לטובת מהגרים יהודים, שהתבססותם בצרפת תועיל לשיקום המדינה. בשנות ה-20 שיתף הוועד פעולה עם כמה משרדי ממשלה, ודאג למסמכים ולמקומות עבודה לאלפי מהגרים יהודים.

פתרון שאלה מספר 8, סעיף א'

הגורמים להתחזקות הימין:

א. חולשתה של הרפובליקה הצרפתית - באווירה של אנרכיה פרלמנטרית התחלפו ממשלות חדשות לבקרים, ופרשות שחיתות של פוליטיקאים ופקידים בכירים העסיקו את העיתונות היומית, והמאיסו את המערכת הפוליטית על הציבור הצרפתי. מחוץ לפרלמנט קמו קבוצות פוליטיות בהנהגת אינטלקטואלים או קצינים עטורי תהילה, שניסו בביקורתם החריפה לקעקע את קיומה של הרפובליקה.

ב. השפעתו של הפאשיזם האיטלקי והנאציזם הגרמני. הזרמים השונים התנגדו לרעיון הרפובליקני, וטענו כי הוא פוגע בחוסנה של צרפת. לטענתם, השוויון בצרפת "הגביה את הנמוכים והנמיך את הגבוהים", ולכן הוא מלאכותי ומזיק. יש להחזיר את צרפת לימים שבהם שמרו היררכיה וסדר על היציבות. על כן התנגדו בגוש הימין לקיומה של חברה פלורליסטית צרפתית, המעניקה שוויון לקבוצות כמו היהודים.

פתרון שאלה מספר 8, סעיף ב'

הצרפתים בני דת משה

שמרו על ניטרליות פוליטית, דגלו בערכי החברה הצרפתית, ושאפו להפגין הזדהות עם שאר אזרחי צרפת, בלי להדגיש את ייחודם. הם ייחסו את התחדשות האנטישמיות בצרפת לאורח חייהם ולמנהגייהם של המהגרים היהודים הפוגעים במנהגים הצרפתיים. מאחר ששאפו לשקט פוליטי, טענו כי המחויבות הצרפתית לדמוקרטיה היא הערובה הטובה ביותר לשמירה על זכויות היהודים. עזרה שהעניקו הצרפתים בני דת משה לקורבנות הנאצים הייתה מצומצמת, כדי לא לפגוע במידת הפטריוטיות שלהם לצרפת. הם אמנם הקימו את הוועד לסיוע לפליטים, אך לא ערערו על מדיניות הממשלה, ההפך, הם הגנו עליה גם במחיר פגיעה ביהודים. איגודים שונים של יהודים הצהירו שוב ושוב על נאמנותם לצרפת, וב-1934 אף הוקם "האיגוד הפטריוטי של יהודי צרפת", שקיבל אל שורותיו רק יהודים אזרחי צרפת, והבדיל באופן ברור בין ילידי צרפת לבין מהגרים. גורמים רשמיים בקרב היהודים פנו לבני הקהילה, וביקשו להימנע מכל פעילות פוליטית ומהשתתפות בהפגנות אנטי נאציות.

היהודים הזרים

דחו מכול וכול את התנהלותם הכנועה והפייסנית, לדבריהם, של הצרפתים בני דת משה. המהגרים היו בעלי מסורת רבת שנים של אקטיביזם פוליטי, ולא הבינו מדוע עליהם להימנע מפעילות פוליטית דווקא בזמן שביטחונם בסכנה. הם התנגדו לפרשנות של האיזראליסטים, שעל פיה יש להפריד בין אנטישמיות לפוליטיקה, וכפרו בעובדה שגילויי האנטישמיות נובעים מהימצאותם של מהגרים בני תרבות שונה בצרפת. מטרתם הייתה להתארגן ולסייע לכלכלית ומשפטית לפליטים, ולמחות על האנטישמיות. הקבוצות העיקריות שפעלו בקרב המהגרים: מספר ארגונים עסקו בפעילות רחבה: הפגינו נגד הנאצים, יצאו נגד המדיניות של היהודים המקומיים, מחו על אפליה לרעה כלפי יוצאי מזרח אירופה, ופנו למוסדות שינהיגו מדיניות ליברלית יותר כלפי מהגרים. כל אחד מארגונים אלה הוציא לאור עיתונים מקומיים, ובהם נתן ביטוי למאבק. המאבק לא זכה להישגים. המדיניות הצרפתית הלכה והקצינה, ולכן ערב נפילתה של צרפת בידי הגרמנים היו היהודים מותשים פוליטית ורגשית, מבודדים מסביבתם וחסרי אונים.

כל התשובות לפרק זה לקוחות מתוך ספרה של נעמי בלנק "פני המאה ה-20 .

מדיקטטורה לדמוקרטיה ממלחמה לשלום" עמודים: 112 – 126.

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֱלֹהֵינוּ יְהוָה

פרק שני - גרמניה בימי הרייך השלישי, מלחמת העולם השנייה והשואה

(הערה: בפרק זה על הנבחנים לענות על שתיים מהשאלות 9-11 אָו
על אחת מהשאלות 9-11, ועל אחת מהשאלות 12-13)

פתרון שאלה מספר 9, סעיף א'

ההישגים של גרמניה במדיניות החוץ בשנת 1938 :

סיפוח אוסטריה:

הסיפוח חיזק את מעמדו של השלטון הנאצי בגרמניה ומחוצה לה. העם הגרמני והצבא התלכדו סביב מנהיגם, ותמכו בצעדי הסיפוח. סיפוח אוסטריה העצים גם את יוקרתו של הרייך הגרמני בזירה הבינלאומית, ועורר התנגדות מינימלית ביותר מצד המערב. כפי שצפה היטלר, בריטניה וצרפת לא התערבו נגד הסיפוח, והסתפקו במחאה מילולית. מעתה היה היטלר משוכנע כי המערב יישאר פסיבי לצעדיה האקטיביים של גרמניה.

מבחינה כלכלית השתלטו הגרמנים על רוב המכרות ומפעלי המתכת באוסטריה. הבנק הלאומי האוסטרי עבר לידיים גרמניות וכן עתודות הזהב שלו.

השליטה באוסטריה נתנה בידי גרמניה **שליטה אסטרטגית** בדרכי תחבורה, במסילות ברזל ובנהרות. גבולות אסטרטגיים נוחים הנושקים לאיטליה, להונגריה, ליוגוסלביה ולצ'כוסלובקיה, שתוכננה כיעד הבא לתוקפנות הגרמנית.

מבחינה צבאית שולב הצבא האוסטרי בצבא הגרמני וכוחו עלה. הצבא חוזק וקצב החימוש הוגבר.

ועידת מינכן וסיפוח צ'כוסלובקיה:

בעקבות הסכם מינכן עבר חבל הסודטים לגרמניה ובו משאבי טבע שחיזקו את גרמניה. תגובתו של המערב שכנעה את היטלר להמשיך במגמות התוקפנות וההתפשטות לשטחים נוספים. גרמניה זכתה בביצורים החזקים באירופה, בתעשייה חזקה, במערכת תקשורת, במכרות פחם, באוצר הזהב הגדול של צ'כוסלובקיה ובערים מפותחות.

המטרות שקידם היטלר באמצעותם:

א. ביטול הסכמי ורסאי וסעיפיו המגבילים הן ביחס לאחוד מחודש עם אוסטריה והן ביחס להגבלות הטריטוריאליות שהוטלו על גרמניה.

ב. יישום האידאולוגיה הנאצית ועקרון מרחב המחיה. מדיניות החוץ של גרמניה הנאצית התבססה על האידאולוגיה הנאצית. מרחב מחיה הוא הכרח קיומי לגזע הארי, הנמצא בשלבים של צמיחה והתפתחות. הגזע הארי זקוק לקרקע כדי להתפשט ולהתרחב בעולם. הזכות לקרקע שייכת למנצחים ולחזקים. השליטה בקרקע תאפשר לגזע הארי לשלוט בעולם, ולקבוע בו סדר חדש. הגזע הארי יגשים את זכותו לקרקע על ידי התפשטות מזרחה, שליטה על עמים נחותים כמו העמים הסלאבים וניצול המשאבים הטבעיים של עמים אלה לתועלתו. מרחב המחיה יושג באמצעות מלחמה. המלחמה היא חלק מחוקי הטבע ולכן הכרחית ובלתי נמנעת. הניצחון במלחמה יאפשר את ביסוסו של "סדר חדש" באירופה, שבו ישלוט הגזע הארי העליון, ישועבד הגזע הסלאבי ויושמד הגזע היהודי. בראש "הסדר החדש" יעמוד מנהיג אחד, תשלוט אידאולוגיה אחת, יתקיים לאום אחד, ויוקם ריך אחד השולט על האנושות כולה!

ג. יצירת ריך גרמני שלישי. משמעות המילה ריך היא קיסרות, מלכות, אדנות. הריך הראשון היה "הקיסרות הרומית הקדושה של העם הגרמני" שהתקיימה בימי הביניים. הריך השני היה קיסרות גרמניה בשנים 1871-1918, והריך השלישי הוא המדינה הנאציונל-סוציאליסטית בשלטונו של היטלר. היטלר התייחס להקמת הריך השלישי כהתגשמותו של חזון אחרית הימים, וחזה כי הריך יעמוד על תלו במשך 1,000 שנים. בריך השלישי של 1,000 השנים יאוחדו כל הגרמנים בשלטון אחד.

פתרון שאלה מספר 9, סעיף ב'

הצעדים שנקטו הנאצים נגד היהודים בשנת 1938:

גירוש יהודים מגרמניה לגבול גרמניה – פולין.

ב-1938 גורשו מגרמניה בברוטליות, לגבול המזרחי בין גרמניה לפולין, 17,000 יהודים שהיו בעלי אזרחות פולנית וחיו שנים רבות בגרמניה. הפולנים הודיעו כי בכוונתם לבטל את אזרחותם של יהודים אלה, וכצעד מקדים החליטו הגרמנים לגרשם אל מעבר לגבול. הפולנים לא רצו לאפשר את כניסת היהודים לפולין, וכך נותרו היהודים בשטח הפקר בין שתי המדינות, בעיירת הגבול הפולנית זבונשין, כשהם חסרי כול.

ליל הבדולח.

בן למשפחת מגורשים ששמו היה **הרשל גרינשפן**, ושהה באותה עת בפריז, החליט בתגובה לגירוש להתנקש בחייו של המזכיר השלישי בשגרירות גרמניה בצרפת, **ארנסט פום רט**, ופצע אותו אנושות. ההתנקשות הייתה העילה לפוגרום ביהודי גרמניה וביהודי אוסטריה. אף שמערך התעמולה הגרמני הדגיש כי ההתפרצות הייתה ספונטנית בתגובה לרצח, ניכר כי באירועים הללו השתתפו כל גורמי הממשל הנאצי. בביטאונה של המפלגה הנאצית התפרסם מאמר ראשי ומשסה ביהודים, וכשמת פום

רט ביום המחרת, נאם גבלס בפני חברי המפלגה הנאצית, ורמז כי הגיעה העת לפעול נגד היהודים. בעידודו ובהנחייתו נשלחו ההוראות לכל רחבי המדינה. כך, יומיים לאחר ההתנקשות, בלילה שבין 9 ל-10 בנובמבר פרצה ברחבי גרמניה השתוללות המונית ובלתי מרוסנת.

המון גרמני זועם שלווה ביחידות נאציות פשט על בתים יהודיים, על בתי עסק, על מוסדות הקהילה ועל בתי כנסת. בתי הכנסת נהרסו והועלו באש, מוסדות לימוד ומרכזי הקהילות היהודיות נחרבו, חלונות ראוה נופצו, והחנויות הפרוצות נשדדו. על פי הערכה נשרפו או נהרסו 815 חנויות, 29 בתי כלבן, 171 בתים ודירות של יהודים ו-267 בתי כנסת. 91 יהודים נרצחו ומאות יהודים נפצעו. 30,000 יהודים נשלחו למחנות ריכוז בדכאו ובבוכנוולד.

שברי הזכוכית שכיסו את המדרכות נתנו לפוגרום את שמו: **"ליל הבדולח"**. ההוראות שניתנו היו ברורות: לפגוע אך ורק ברכוש יהודי, בלי לסכן רכוש גרמני, להחרים רכוש יהודי, ולעצור יהודים רבים ככל האפשר.

ב-10 בנובמבר הסתיימה רשמית ההתנפלות האלימה, אולם היא נמשכה עוד מספר ימים במקומות רבים ובהם אוסטריה. האירועים הקשים העידו על כוונותיו של השלטון בעתיד. היהודים חויבו לשלם את נזקי האירועים האחרונים, הוטל עליהם מס בסך מיליארד מרק, והם נדרשו לתקן את הנזקים בכספם. הטיפול ביהודים הועבר לגסטפו.

"ליל הבדולח" לא היה אירוע ספונטני, אלא התפרצות מתוכננת מראש שנועדה לשרת את המדיניות הנאצית, לגרום ליהודים לעזוב את גרמניה, ולנשל אותם סופית מרכושם וממעמדם. לראשונה פעלו השלטונות באלימות כוללת, שעד כה נקטו אמצעי חינוך, דרכי תעמולה וחקיקה אנטי יהודית. "ליל הבדולח" סימל מפנה שמשמעותו היתר מוחלט לפגוע ביהודים בכל אמצעי. השלטון תכנן וביצע מעשי אלימות וטרור, ופגע ברכושם של היהודים ובגופם תוך שלהוב המונים בגרמניה ושיתופם. דמם של היהודים הותר ללא כל חשש מתגובה פנימית או חיצונית כלשהי.

פתרון שאלה מספר 10, סעיף א'

הסיבות להצלחת הצבא הגרמני בשנתיים הראשונות של המלחמה:

ה"בליצקריג" וגורם ההפתעה.

ב-1 לספטמבר 1939 פולש הצבא הגרמני לפולין ללא כל הכרזת מלחמה, בתוך 3 שבועות ב"מלחמת בזק" – "בליצקריג" – נכבשים שטחי פולין, עליהם הוסכם בחוזה ריבנטרופ-מולוטוב. הצבא הפולני שהיה מצויד בנשק ישן ולא מוכן למלחמה, הופתע ע"י כוחות גרמניים עצומים שתקפו באוויר וביבשה.

מאפייניה של "מלחמת הבזק" סייעו לגרמנים לנצח בשלבים הראשונים של המערכה.

1. הפתעה, מהירות והטעה. גרמניה לא הכריזה מלחמה באופן רשמי, אלא תקפה ללא הודעה מוקדמת תוך ניצול מדיניות של הטעה והפתעה. המתקפה הייתה מהירה, ובכך נמנעו הגרמנים מהתחפרות בחפירות ארוכות כפי שקרה במלחמת העולם הראשונה.

- שימוש משולב ומסיבי בחיל השריון ובחיל האוויר הגרמני, הלופטוואפה. חיל האוויר הגרמני הפציץ מטרות צבאיות ואזרחיות על פני הקרקע, הן כדי לפגוע ביכולתה הצבאית של המדינה המותקפת, והן כדי לשבור את רוחה של האוכלוסייה. גיסות השריון נעו במהירות, ובמידה רבה החליפו את חיל הרגלים הפגיע שנלחם במלחמת העולם הראשונה.
- חידושים טקטיים. הטקטיקה שהייתה נהוגה במלחמת העולם הראשונה והתאפיינה בחזית ארוכה, הוחלפה בלחימה בחזית צרה, שריכוזה כוחות במקום מוגדר, ואפשרה איגוף של כוחות האויב מן הצד ומאחור בשילוב כוחות ארטילריה ואוויר.
- יעדים טקטיים מוגדרים ולוח זמנים מדויק. הגרמנים קבעו יעדים גאוגרפיים, תוכנית התקדמות מוגדרת ולוח זמנים מדוקדק.

"המלחמה המדומה"

למרות הכרזת המלחמה, בפועל המשיכו בריטניה וצרפת במדיניות של פייסנות. אווירת השלום והפציפיזם עדיין אפיינה את החשיבה הבריטית והצרפתית למרות פעולותיו של היטלר. שתי המדינות לא היו ערוכות למתקפה צבאית, והיה עליהן לצייד את צבאן ולאמנו מחדש, כדי שיוגן על אזרחי המדינה מפני מתקפה חיצונית. הצבאות לא היו ערוכים להגנה על הבית, ובוודאי לא למתקפה באזור מרוחק. אצל הצרפתים עדיין שלטה ההנחה כי קו מזיינו יגן על צרפת, והסתפקו בכך. הצרפתים והבריטים לא פעלו נגד הגרמנים למרות שהכריזו מלחמה. מצב זה נוצל ע"י הגרמנים לצורך התקדמות והתארגנות נוספת. דוגמא למדיניות שנכבשו בתקופה זו: פולין, הולנד, בלגיה, צרפת.

פתרון שאלה מספר 10, סעיף ב'

מדיניות הנאצים כלפי היהודים עד לריכוזם בגטאות:

- א. ריכוז ובידוד.** התקנות הנאציות נועדו ליצור הפרדה בין היהודים לבין האוכלוסייה המקומית הפולנית. כל יהודי מגיל 20 חויב לסמן את הבגד העליון בסרט לבן עם מגן דוד כחול או בטלאי צהוב. על היהודים נאסר לעזוב את מקום מגוריהם ללא רשות. צו נוסף הורה על סימון חנויות ובתי עסק יהודיים. הכניסה לרחובות מסוימים בערים והשימוש ברכבות נאסרו ללא קבלת היתר מיוחד וחופש התנועה הוגבל.
- ב. הרס הבסיס הכלכלי.** הגרמנים פרסמו הוראה המחייבת למסור לידי הגרמנים כל עסק שאינו מתנהל באופן יעיל. כך, חוסלו כל המפעלים ועסקי המסחר הגדולים של היהודים. בידוי היהודים נשארו רק עסקים קטנים. דירותיהם של יהודים אמידים נלקחה מהם על תכולתן ונאסרה החזקת סכומי כסף גדולים במזומן. חשבונות הבנק הוקפאו והותר להם למשוך מידי

שבוע סכום מזערי שלא אפשר כל פעילות כלכלית. כך, למעשה הוחרמו מהיהודים בתי מגורים, בתי עסק, רכוש והון שהיה ברשותם. היהודים מצאו את עצמם חסרי כל רכוש, עבודה וחסרי כל יכולת למצוא מקור פרנסה אחר.

- ג. **שימוש בכוח עבודה יהודי.** כבר בימי הכיבוש הראשונים החלו הגרמנים לחטוף יהודים לעבודות שונות: שירות במחנות צבאיים, סחיבת משאות, פינוי רחובות מהחורבות שנערמו כתוצאה מההפצצות. ביום הקמתו של הגנרל גוברנמן פורסמה הוראה שכל הגברים היהודים בגיל העבודה חייבים לצאת לעבודת כפייה. על סמך הוראה זו החל שילוח של יהודים למחנות עבודה והם הועסקו בסלילת כבישים, חיזוק ביצורים, בבניין וחקלאות. וזאת, בתנאי מחסור של מזון ואמצעי סניטציה שגרמו למחלות ומגיפות ולתמותת רבים.
- ד. **גירוש ליעד בלתי ידוע.** זמן קצר לאחר כיבוש פולין הורה היינריך על העברתם של יהודים ופולנים מן השטחים שסופחו לרייך לשטחי הגנרל גוברנמן. במקביל ניהלו הגרמנים גרושים משטחי הגנרל גוברנמן. קרקוב שבה רוכזו מוסדות המינהל "טוהרה" מיהודים כדי שנאצים לא יתקלו ביהודים בכניסה וביציאה מבתיהם ...
- ה. **פגיעה תרבותית חינוכית.** מערכת החינוך היהודית נסגרה. המורים, הילדים והנוער מצאו עצמם ללא מסגרות לימוד ועבודה. כמו כן נאסרה התפילה בציבור.

הצעדים שנקטו הנאצים כלפי היהודים בפולין נועדו להשיג את המטרות הבאות:

- א. החלת חוקי הגזע על היהודים בפולין כדי ליישם את האידיאולוגיה הנאצית בתחום חוקי הגזע.
- ב. בידוד וניתוק של היהודים מהאוכלוסייה המקומית ומקהילות יהודיות אחרות.
- ג. ערעור בסיס הקיום של היהודים וצמצום ההשפעה השלילית שלהם על סביבתם... על פי האידיאולוגיה הנאצית.

פתרון שאלה מספר 11, סעיף א'

הצטרפות לפרטיזנים- הלבטים והקשיים:

היהודים שברחו מהגטאות הצטרפו לפרטיזנים. הפרטיזנים פעלו בתנאי מחתרת-ביערות. אלה מבין היהודים שהצטרפו אליהם לא היו רגילים לחיים מחתרתיים באזורים מיוערים בנוסף לא זכו לאהדה בקרב אוכלוסייה שהייתה אנטישמית ברובה. עם התקדמות המלחמה, תחת חסות בריה"מ החלה להתפתח תנועה פרטיזנית רחבת היקף ומאורגנת בארצות שנכבשו ע"י הנאצים במטרה לפגוע בנאצים כמה שיותר - בה יכלו היהודים להשתלב, בפני היהודים נפתחה הזדמנות חדשה.

אך למרות זאת נוצרו קשיים שמנעו את מימושה:

- א. התנועה הפרטיזנית **צרפה לשורותיה רק צעירים בעלי כשר לחימה המצויזים בנשק** ולא היוותה פתרון להמוני היהודים שנמלטו מהגטאות מפקדי הפרטיזנים **סרבו לאפשר התארגנות יהודית נפרדת** ולחימה ביחידות יהודיות נפרדות.

הדרך מהגטו אל היער הייתה כרוכה בסכנות, הסיכוי להימלט ולהגיע לפרטיזנים היה קלוש ביותר. לבורח היו התלבטויות גם ברמה האישית: הוא עוזב את משפחתו ויתכן שלא יראה אותה יותר... ומה אם תתגלה בריחתו? האם יענשו הנותרים בגטו בעונש קולקטיבי?
שנאת היהודים הייתה עזה ומכאן לא היה כל רצון בשיתוף פעולה...
בתנאים אלה הוקמו מחנות של פרטיזנים יהודיים אשר לא הצטרפו לתנועה הפרטיזנית הכללית. חלקם השתתפו בפעולות אנטי נאציות כמו: שיבוש דרכי התנועה, פיצוץ גשרים ומסילות ברזל. חלק מהמחנות נועדו לצרכי מסתור בלבד. כך נוצרו מחנות המשפחה לצד מחנות הפרטיזנים. ההבדל ביניהם היה במטרה: הצלת אנשים לעומת הפרטיזנים שלחמו באויב כדי לפגוע בו וארגון כוח קרבי.

הקשיים שנוצרו לאחר ההצטרפות לפרטיזנים:

מפקדי הפרטיזנים **סרבו לאפשר התארגנות יהודית נפרדת** ולחימה ביחידות יהודיות נפרדות. החשש מפני הסגרה לנאצים.

פתרון שאלה מספר 11, סעיף ב'

המניעים של היהודים שהצטרפו לצבאות הברית במלחמת העולם השנייה:

- א. להקים כוח צבאי יהודי שילחם לצד בעלות הברית נגד גרמניה הנאצית.
- ב. כשהגיעו הידיעות על הפיתרון הסופי המטרה הייתה נקם בגרמניה.
- ג. לחימה תחת דגל יהודי נגד האויב הנאצי.

כך ניתן לציין לדוגמא את פעילותם של:

הבריגאדה היהודית.

מראשית המלחמה פנו הסוכנות היהודית ומנהיגי הישוב היהודי לבריטים בבקשה להקים כוח צבאי יהודי שילחם לצד בעלות הברית נגד גרמניה הנאצית. הבריטים התייחסו להצעה בהסתייגות רבה אך לאחר שחל מפנה במלחמה והחלו להגיע ידיעות על השמדת יהודי אירופה הסכימו הבריטים לבחון ברצינות את הקמתה של בריגאדה יהודית. הבריגאדה נכנסה למלחמה רק כחודשיים לפני סיום המלחמה בחזית האיטלקית. כך, לראשונה נלחמו יהודים בגרמנים במסגרת עוצבה יהודית תחת דגל יהודי. תפקידה ההיסטורי של הבריגאדה לא היה בתחום הצבאי. נוכחותם של אלפי חיילים יהודיים על אדמת אירופה סימלה בעיני שארית הפליטה את עתידם – את ארץ ישראל. חיילי הבריגאדה פעלו במחנות העקורים וספקו את התשתית הארגונית למבצע ההעפלה לארץ ישראל.

פעולות הצנחנים כדי לסייע ליהודי אירופה.

הישוב היהודי הציע לבריטים לשלב שליחים יהודיים בכוח המודיעין הבריטי הפועל בשטחי הכיבוש. המטרה הייתה להקים ולסייע לכוחות ההתנגדות לנאצים. ב – 1943 הסכימו הבריטים לאפשר

צניחתם של צנחנים יהודים שתפקידם יהיה כפול: הצלת שבויי מלחמה בריטיים והפעלת אלחוט בשירות היחידות הפרטיזניות ובנוסף, סיוע ליהודים. השליחים שנבחרו הי מתוך היחידה הגרמנית שבפלמ"ח, מקרב אלה ששרתו במסגרת צבאית בריטית, חברי תנועות הנוער החלוציות שהגיעו מאחת ממדינות היעד ומכירים את השפה המקומית. כ- 110 מתנדבים עברו הכשרה ממושכת לקראת שליחתם. מתוכם הוצנחו רק 33 בשל קשיים טכניים ואחרים. הם הגיעו ליוגוסלביה, רומניה, הונגריה, סלובקיה, איטליה, בולגריה ואוסטריה. 12 מהם נתפסו, 7 הוצאו להורג. הצנחנים שהצליחו להתגבר על המכשולים בעיקר בסלובקיה ורומניה מילאו תפקיד חשוב בעידוד להמשיך ולהיאבק עד שתתיים המלחמה. חשוב לציין, כי הם החלו לפעול בשל עיכובים בריטים רק בסוף המלחמה ולכן, תרומתם הייתה מצומצמת. המשך פעילותם בקרב שארית הפליטה וההכנות לקראת יציאה לא"י לאחר סיום המלחמה.

בין הבולטים שנשארו כסמל עד היום ניתן לציין את חנה סנש ואנצו סירני.

פתרון שאלה מספר 12, סעיף א'

הצעדים נגד היהודים במרוקו:

- א. הגבלה על מספר היהודים העוסקים במקצועות חופשיים.
- ב. הגבלה על מספרם של הלומדים במוסדות החינוך.
- ג. הגליה למחנות מעצר.

פתרון שאלה מספר 12, סעיף ב'

הגורמים שהשפיעו על המדיניות שנקט השלטון נגד היהודים:

- א. השפעתה של האנטישמיות האירופאית. בשנות ה- 30 הקימו התושבים הצרפתיים במרוקו ארגונים אנטי יהודיים שונים. מסע התעמולה האנטישמי גבר בערי מרוקו לאחר 1940.
- ב. ההשפעה הנאצית על ממשלת וישי הצרפתית שהחילה את המדיניות הנאצית כלפי יהודים בתחומי שליטתה.

פתרון שאלה מספר 13, סעיף א'

התביעות של התנועה הציונית בתוכנית בילטמור:

- א. כשיכון סדר עולמי חדש הוא יתבסס על יסודות השלום, הצדק והשוויון תוך פתרון בעיית העם היהודי חסר המולדת.

- ב. שערי א"י יפתחו לעלייה יהודית.
- ג. הסוכנות היהודית תעמוד בראש מפעל העלייה, ההתיישבות ופיתוח הארץ.
- ד. בא"י תקום קהילייה יהודית (commonwealth) שתשולב במבנה הדמוקרטי שיקום בעולם בסוף המלחמה.
- ה. רק בהגשמת מטרות אלה אנו רואים את תיקון המעוות כלפי העם היהודי...

תוכנית זו מבטאת את השינוי במדיניות הציונית:

מנחם התוכנית העדיפו להשתמש במונח "קהילייה" ולא במונח "מדינה". אך הכוונה הייתה ברורה: אין כל כוונה לחזור למנדט או לקבל את מדיניות "הספר הלבן". יש להבטיח ישות עצמאית – קהילייה עצמאית אוטונומית במסגרת האימפריה הבריטית שתקלוט את העלייה ותציל יהודים.

עיקרי התוכנית אומצו ע"י מספר רב של הסתדרויות ציוניות בעולם כולו וכן ע"י הנהלת הסוכנות היהודית בירושלים.

חשוב לציין כי תוכנית זו התייחסה לסוף המלחמה ולמצב על פיו פליטים יהודיים רבים יגיעו לא"י ולכן יש להקדים ולפעול לפתיחת שערים וכינון מדינה עצמאית... אך בשלב זה כבר החל ביצוע החלטות "ועידת ונזה" וההשמדה הייתה בעיצומה...

פתרון שאלה מספר 13, סעיף ב'

תוכנית העזרה ליהודי אירופה שהישוב היהודי יזם:

- א. תוכנית טרנסניסטריה - בסוף 1942 הגיעו לא"י ידיעות על פיהן מוכנה ממשלת רומניה להתיר יציאת 70,000 יהודים תמורת כפר נפש. רומניה הייתה תחת חסות גרמנית ולא היה ברור אם אכן תצא התוכנית לפועל. מגעים קוימו סביב אפשרות זו אך הגרמנים סיכלו את ביצועה.
- תוכנית אירופה – תוכנית נוספת שהועלתה תמורת תשלום. תוכנית זו הייתה ביזמתם של קבוצת מנהיגים יהודים בסלובקיה שהציעו לגרמנים לעצור את הגירוש מהמדינה תמורת שוחד. מו"מ התקיים עם ויסליצני מעוזריו של אייכמן. הימלר נתן הסכמתו לתוכנית וביקש מקדמה בסך 2-3 מיליון דולר. הסוכנות היהודית אספה את הכסף והביאה אותו לביצוע העסקה אך הגרמנים חזרו בהם מביצועה.
- ב. ילדי טהרן – כ – 1000 ילדים, רובם יתומים הגיעו ארצה ב – 1943 מאיראן. כשפרצה המלחמה הצליחו כ – 300,00 יהודי פולין לברוח מפולין לבריה"מ. חלק מהפליטים הועברו לטהרן שהייתה ב – 1943 תחת שליטה בריטית. ביניהם היו כ – 1000 ילדים ו – 800 מבוגרים. בטהרן הוקם בית יתומים עד שתתאפשר עלייתם ארצה. לאחר

מאמצי שכנוע הסכימו הבריטים להעלותם לארץ דרך הודו ותעלת סואץ. ילדי טהרן נחשבו לקבוצה הגדולה ביותר שהגיעה ארצה במהלך המלחמה.

ג. פעולות "ועד ההצלה" בקושטא – בשלהי 1942 הופעל בקושטא ריכוז של שליחים מטעם מוסדות וארגונים בישוב שתפקידם לסייע במאמצי ההצלה. הוועד הפעיל בלדרים, קיים קשר עם ארגונים ואנשים פרטיים בארצות אירופה השונות ובמיוחד בהונגריה וברומניה. השליחים העבירו כספים לאנשים בודדים ולתנועות מחתרת יהודיות. רק חלק מהכספים הגיעו ליעדם. כמו כן, ניסה לארגן עלייה בלתי חוקית מארצות הבלקן לא"י. בסה"כ הגיעו ארצה בדרכים חוקיות ובלתי חוקיות כ- 16,500 פליטים בזמן המלחמה.

(הערה: על הנבחנים לענות על שאלות באחת משתי האפשרויות:
אפשרות א' פרק שלישי, או אפשרות ב' - פרק רביעי)

פרק שלישי - אפשרות א'

(הערה: על הנבחנים לענות על אחת מהשאלות בנושא ההרחבה על השנים 1945-1950, שאלות 14-16, ועל אחת מהשאלות ביחידת הגישור על המזרח התיכון ומדינת ישראל משנות ה-50 עד שנות ה-70, שאלות 17-19)

נושא הרחבה: נושאים נבחרים מתולדות ישראל והעמים 1945-1950

פתרון שאלה מספר 14, סעיף א'

מצבם של הפליטים היהודים היה שונה ממצבם של הפליטים האחרים:

א. הניצולים היו חסרי כול ותשושים. מצבם הנפשי והגופני היה ירוד ביותר עקב המלחמה. רבים מהם היו באפיסת כוחות או לקו במחלות זיהומיות קשות. נפשית, היו רבים במצב של הלם נפשי, וסבלו מטראומות לנוכח המציאות שחוו במהלך המלחמה. רבים מהם נותרו ללא משפחה, וניסו להתמודד עם האובדן, עם הבדידות ועם נטל הזיכרונות המעיק. לכך התווספו הניסיון להסתגל לחיים חדשים ולהשתקם פיזית ונפשית, והניסיון להתמודד בתנאים בלתי אפשריים עם בעיות של תעסוקה, פרנסה והקמת משפחה. ניסיון של הרשויות להתמודד עם הטיפול בניצולים לקה בחסר. הן לא ידעו כיצד לסייע נפשית ולשקמם רפואית. רבים מתו מאכילת יתר ומסיבוכים רפואיים אחרים.

ב. **רבים חששו לחזור למקום שבו האוכלוסייה עוינת.** במקומות רבים הפגינו גילויי איבה כלפי יהודים, לדוגמה, בעיר קילצה שבפולין בוצע פוגרום ביהודים, ונרצחו בו 42 יהודים. הפוגרום הבהיר ליהודים שהם אינם יכולים לשוב למקום מגוריהם.

ג. **השאלה שהטרידה את שארית הפליטה הייתה: לאן?** בתחילה לא היו הפליטים היהודים מודעים לכך שאין להם לאן לחזור. חלקם ניסו לחזור למקום מגוריהם הקודם ולחפש קרובי משפחה, אך עם התגברות תופעות הניכור וגודל האובדן, הבינו רבים כי מגוריהם הקודמים לא יכולים עוד לשמש להם כבית. לכן השאלה העיקרית ששאלו את עצמם הייתה **לאן?** לעומתם, רוב הפליטים הלא יהודים עשו את דרכם הביתה, למדינתם. הפליטים שסירבו לחזור למדינות מוצאם הוכרזו כעקורים, והתרכזו בצפון גרמניה בשטח בחסות בריטית, ובדרום גרמניה בשטח בחסות אמריקאית.

ד. **אובדן רכוש וסירוב מצד הפולנים להחזיר רכוש יהודי שנגזל.**

ההשפעה של פוגרום קילצה:

בפוגרום קילצה נרצחו על ידי פולנים מקומיים עשרות יהודים בעקבות עלילת דם. הפוגרום הבהיר ליהודים כי הם אינם יכולים לשוב לבתייהם וכי עליהם לחפש מלא רק מקום מגורים חדש אלא ארץ אחרת בה מצבם האישי יהיה בטוח יותר.

פתרון שאלה מספר 14, סעיף ב'

עמדת ממשלת בריטניה בשאלת הפליטים והעקורים באה לידי ביטוי במדיניות ממשלת הלייבור בשאלת א"י ובנאמו של שר החוץ בוויין:

שר החוץ בוויין התייחס לאחר המלחמה לבעיה היהודית בנאום שנשא בפרלמנט הבריטי:

א. בעייתה של העדה היהודית התעוררה כתוצאה ממדיניות הנאצים באירופה. בין קורבנות מדיניות זו היו גם יהודים.

ב. הפיתרון לבעיית היהודים הוא קודם כל באירופה. יש לאפשר ליהודים, ללא כל אפליה, לשבת באירופה ולתרום מכישרונותיהם לשגשוג מחדש של אירופה.

ג. בעיית היהודים אינה יכולה למצוא פתרון בא"י שכן, ההתחייבות בטופס המנדט היא כפולה: לערבים וליהודים. לכן, יש להתייעץ עם הערבים ועם היהודים ביחס שאלת א"י. יש לזכור, אומר בוויין, כי בעולם עשרות מיליוני מוסלמים המתנגדים לפתרון זה.

משמעות מדיניותו של בוויין הייתה: בריטניה מבחינה בין בעיית הפליטים היהודים – העקורים באירופה לבין בעיית א"י. לדעת הבריטים, שתי הבעיות תמצאנה את פתרונן בנפרד: בעיית העקורים תמצא את פתרונה באירופה ובעיית א"י תמצא את פתרונה לאחר התייעצות עם הערבים והיהודים. בוויין בכל נאומו לא מזכיר את קיומה של אומה יהודית ואת ההבטחה לבית לאומי אלא תמך בהמשך יישום מסקנות הספר הלבן עד שתתקבל החלטה בנושא. המדיניות הבריטית המאפשרת עליה של 15,000 יהודים בשנה תימשך....

פתרון שאלה מספר 15, סעיף א'

באמצעות המאבק המתמשך בהעפלה, על פי עמדת א' שפירא ניכר כי אחת המטרות הייתה:

לגייס דעת הקהל בעולם למאבק במדיניות הבריטית האוסרת עלייה, תוך חשיפה רחבה ככל האפשר למצוקות של אותם פליטים.

הבאת פליטים יהודיים תמיד ובכל הדרכים הלגאליות והבלתי לגאליות.

ההעפלה הייתה כרוכה בקשיים רבים:

1. **האוניות** שיכלו להשיג אנשי המוסד לעליה ב' של ההגנה ויתר הגופים שארגנו את העליה, היו **רעועות וישנות** ונדרש להעלות עליהן אלפי מעפילים, הרבה מעבר ליכולת הקיבולת שלהן.
2. **הבריטים שלטו במרבית הנמלים**, ואוניותיהם סיירו ברחבי הים התיכון. הם הפעילו לחצים על המדינות שבהן שהו הפליטים היהודים למנוע את עלייתם לארץ ישראל. כשנדע להם כי חיילי הבריגאדה היהודית מסייעים בפעילות ההעפלה, פירקו יחידות אלה.
3. **רוב ספינות המעפילים נתפסו** וגורשו למחנות מעצר בקפריסין. הגירוש לקפריסין החל כשהתמלאו מחנות המעצר בארץ בפליטים, והתעורר חשש כי היישוב היהודי ינסה לפעול לשחרורם.

פתרון שאלה מספר 15, סעיף ב'

דרך נוספת למאבק הישוב במדיניות בריטניה הייתה "מאבק רצוף":

האצ"ל והלח"י, שני הארגונים הפורשים, המשיכו ב"מאבק רצוף" בבריטים. בפעולות שונות פגעו ארגונים אלה במסילות ברזל, בתחנות רכבת, בכבישים, במתקני צבא, הפעילו מכוניות תופת, הניחו מטענים וחספו חיילים בריטים, שהוחזקו כבני ערובה כדי למנוע הוצאות להורג של חבריהם. האצ"ל והלח"י ניהלו את "המאבק הרצוף" גם מחוץ לגבולות ארץ ישראל: מעטפות נפץ נשלחו לחברי פרלמנט בריטים, והשגרירות הבריטית באיטליה פוצצה.

הבריטים חשו מאוימים והכבידו את ידם. עוצר הוטל על שכונות בערים הגדולות, וחודשה המדיניות של הוצאות להורג. חברי מחתרת שנתפסו, הועמדו לדין, וחלקם נידונו למוות בתלייה. על כל מעצר אכזרי או הוצאה להורג הגיבו המחותרות בהתנקשויות באתרים בריטיים. עם הפעולות הנועזות שבוצעו באותה תקופה נמנית **הפריצה לכלא עכו** ושחרור העצירים. הכלא שימש כמתקן כליאה ובו נתלו חברי מחתרת שתפסו הבריטים. כוח של חברי אצ"ל התחזה לכוח בריטי, וב-5 במאי 1947 הגיע בכלי רכב צבאיים לכלא המבוצר היטב, ופרץ את החומה בחומר נפץ. חלק מהאסירים קיבלו מידע מוקדם על הפריצה, ונמלטו כשנפרצה החומה. במהלך הפריצה התפתח קרב בין הבריטים לבין העצירים, ו-27 עצירים נמלטו, שמונה נהרגו ו-14 נלכדו והועמדו למשפט. שלושה מהם, אבשלום חביב, מאיר נקר ויעקב וייס, נידונו למוות. בתגובה חטפו חברי האצ"ל שני סרג'נטים בריטים בנתניה, ואיימו להוציאם להורג אם יממשו הבריטים את עונש המוות. לאחר שנתלו חברי האצ"ל, נתלו גם הסרג'נטים הבריטים על ידי האצ"ל. תלייתם עוררה גל מחאות רחב בבריטניה שכלל גם פגיעה ביהודים.

פתרון שאלה מספר 16, סעיף א'

הקשיים של הישוב היהודי בשלב הראשון של המלחמה:

הגנה על ישובים יהודיים מבודדים

הגנה על ישובים מבודדים כדי למנוע את נפילתם בידי הערבים. הנהגת היישוב עמדה בפני החלטה קשה: האם לפנות יישובים מבודדים, ולרכז את כוח האדם והנשק המועט להגנה על גושי היישובים הגדולים, או להחזיק בכל היישובים ולשמור על קשר ביניהם? למרות הקושי התקבלה בארגון ה"הגנה" החלטה חד משמעית שאין מפנים יישובים עבריים.

המלחמה על הדרכים.

השיירות שהעבירו לוחמים ומזון ליישובים היהודיים הותקפו קשות על ידי הערבים. הידועות ביותר הן שיירת חולדה, שיירת נְבִי דניאל במרכז הארץ ושיירת יחיעם בגליל. שיירת חולדה הייתה גדולה במיוחד. היא כללה 350 כלי רכב שבהם רוכזו מזון והספקה לירושלים הנצורה. רוב כלי הרכב היו משאיות כבדות. בדרך עפר שבין חולדה לבין כביש לטרון החלו המשאיות הכבדות לשקוע. את השיירה תקפו בעוצמה רבה תושבי חולדה הערבית וכוחות עיראקיים, שהגיעו למקום במשאיות. הכוח היהודי לא הצליח להתמודד עם הערבים ומתוכו נהרגו 24 בני אדם. שיירת יחיעם סבלה ממספר גדול ביותר של אבדות. מטרת השיירה הייתה להגיע אל קיבוץ יחיעם, שהיה נתון ללחץ של תקיפות ערבים. בדרך מנהרייה ליחיעם ליד כברי ארבו ערבים לשיירה. 46 בני אדם ובהם מפקד השיירה נהרגו בקרב שהתנהל כעשר שעות. מלבד הפגיעה האנושה בנפש נעשתה גם פגיעה משמעותית בתשתיות: בדרכים, בקווי תחבורה, בקווי

חשמל ומים. רשת של קווי מים, קווי חשמל ותחבורה נפרסה בין היישובים השונים, ועברה בחלקה באזורים ערביים או ביישובים מעורבים, שהיו נקודת התורפה של היישוב היהודי. לאורך הדרכים היה אפשר להציב מארבים, להתנכל לשיירות ולחבל בקווי חשמל ומים, ובכך להביא לקריסתה של המערכת הכלכלית של היישוב היהודי.

המלחמה על הערים המעורבות.

הערים המעורבות ירושלים, יפו, חיפה, צפת, טבריה היו מוקד חיכוך בין יהודים לערבים. חיי היום יום בעיר נפגעו, הטרור פגע באוכלוסייה, הכלכלה שותקה, והלימודים הופסקו. פעולות הטרור כללו צליפות על השכונות היהודיות, ירי על עוברי אורח, הפעלת פיגועי תופת באמצעות מטעני חבלה, ומניעת מעבר של יהודים שאילצה אותם להשתמש בדרכים עוקפות, לדוגמה בין תל אביב לבת ים, בין חיפה לקריות ובין השכונות בירושלים. תנאים קשים במיוחד שררו בירושלים שהייתה במצור. הדרך לעיר נחסמה לעתים קרובות, הספקה לא הגיעה באופן סדיר, והיה מחסור בנשק, בתחמושת, במזון ובמים.

בפברואר 1948 התפוצצה מכונית תופת ליד משרדי העיתון "פלסטיין פוסט" בירושלים, ובהתפוצצות נפגעו גם משרדי משטרת היישובים העבריים של אזור ירושלים. בסוף פברואר התפוצצו מכוניות תופת ברחוב בן יהודה בירושלים, ו-50 איש נהרגו ונגרמו נזקים רבים. בפיצוץ מכונית תופת בבניין הסוכנות היהודית בירושלים נהרגו 17 בני אדם.

גם חיפה סבלה מפעילות טרור עוינת, ואחד האירועים הקשים באותם חודשים היה רציחתם של 39 יהודים בבית הזיקוק בחיפה.

פתרון שאלה מספר 16, סעיף ב'

המטרות של תוכנית ד':

בבסיסה של התוכנית עמדה התפיסה כי לקראת פלישה ערבית שתרחש ללא ספק עם סיום שלטון המנדט הבריטי ב-15 במאי 1948, יש לחבר בין היישובים היהודיים בארץ ישראל וליצור ביניהם רצף טריטוריאלי אחד. לשם כך על ארגון ה"הגנה" לכבוש כפרים ערביים, שכונות וערים ערביות. התושבים הערבים שיביעו תמיכה בארגון יורשו להישאר בתחום האזור היהודי, ואילו האחרים יגורשו או יותר להם להימלט. נוסף על כך, יש לכבוש תחנות משטרה, תחנות רכבת ומשלטים חשובים.

המשימות חולקו במדויק בין החטיבות הלוחמות, וכל חטיבה ידעה אילו שכונות, ערים וכפרים פלשתיניים עליה לכבוש.

התוכנית נועדה להתבצע ממש לפני עזיבת הבריטים האחרונים את הארץ, כך שלא יוכלו להפעיל כוח צבאי כלשהו.

התוכנית ביטאה שינוי בהיערכות הצבאית של הישוב היהודי:

תוכנית ד' ציינה את המעבר המשמעותי ממגננה עקובה מדם שנמשכה ארבעה חודשים להתקפה. חוזק כוחו הצבאי של היישוב היהודי. ארגון ה"הגנה" הפגין את הפוטנציאל הצבאי הטמון ביישוב היהודי. חלקו של היישוב היה מגויס זה מכבר לשורות ה"הגנה", ותושבים נוספים התגייסו בחודשים הראשונים למערכה והגדילו את כוחו הצבאי. להשגת נשק נחתמו עסקאות נשק עם גורמים בינלאומיים ובעיקר עם צ'כוסלובקיה בעידודה ובהסכמתה של ברית המועצות. עסקות נשק נוספות נחתמו עם ארצות הברית, עם צרפת ועם איטליה. יהודי התפוצות בארצות הברית, בקנדה, באוסטרליה, בבריטניה, בדרום אמריקה ובדרום אפריקה ערכו מגבית מיוחדת, והשיגו מימון שסייע ליישוב ברכישת נשק. רכישת הנשק תרמה לביסוסו של ארגון ה"הגנה" כצבא סדיר לכל דבר, שברשותו מטוסי קרב מסוג מסרשמיט וספיטפייר. נוסף על כך נרכשו מטוסי תובלה, טנקים קלים וזחל"מים, תותחים, אמצעי קשר, רובים ומקלעים.

כל התשובות לפרק זה לקוחות מתוך ספרה של נעמי בלנק

"פני המאה ה-20. מדיקטטורה לדמוקרטיה ממלחמה לשלום" עמודים:

251 – 253, 282-285, 291 – 293, 315 – 325.

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֱלֹהֵינוּ יְהוָה

יחידת גישור: המזרח התיכון ומדינת ישראל משנות ה-50 עד שנות ה-70

פתרון שאלה מספר 16

ביטוי למגמות האחדות בעולם הערבי:

1. **הקמת הליגה הערבית.** הליגה הוקמה ב-1945 כביטוי לרצון ליצור מסגרת ארגונית כלל ערבית. היא שימשה במשך השנים גוף לתיאום ולשיתוף פעולה מדיני, צבאי וכלכלי בין מדינות ערב, אשר שמר על ריבונותה של כל מדינה ולא כפה אחדות ערבית. הליגה הערבית פעלה בחזית המדינית והצבאית נגד היישוב היהודי בארץ ישראל ונגד הציונות כתנועה לאומית.

2. **איחוד בין מדינות ערביות שונות על בסיס אידאולוגי.** איחוד זה נוצר למרות המרחק הגאוגרפי בין המדינות. הגשמת האחדות הערבית התבטאה בהקמת הקע"ם, הקהילה הערבית המאוחדת, שהיה איחוד בין מצרים לבין סוריה. באיחוד זה הייתה מצרים הדומיננטית בין השתיים בכל תחומי החיים, והקימה שלטון ריכוזי בהנהגת נאצר. הקהילה הערבית המאוחדת החזיקה מעמד כשלוש שנים בלבד, ופורקה ביוזמה סורית, כשהבינו הסורים כי יש חשש שיאבדו את עצמאותם. הקע"ם גם שימש פתח להקמת מסגרות איחוד נוספות.

ביטוי למגמות הפיצול בעולם הערבי:

1. **אופי משטרים שונה במדינות ערב.** במדינות ערב התגבשו שני סוגים של משטרים: מלוכניים ושמרניים בירדן, בעיראק, בערב הסעודית, בתימן, בנסיכויות המפרץ הפרסי ובמרוקו, ומשטרים רפובליקניים שאינם מלוכניים אך גם אינם דמוקרטיים. במצרים ובסוריה שלטו משטרים מהפכניים ו"מתקדמים" ששאפו לרפורמות חברתיות רחבות. משטרים אלה עלו לשלטון בהפיכה, והנהיגו שלטון דיקטטורי-צבאי דוגמת משטרו של נאצר במצרים. חוסר היציבות בעולם הערבי גבר מאחר שהמנהיגים בו פעלו בשיטות חתרניות ובניסיונות לחולל מהפכות במדינות ערביות אחרות. במסגרת זו נעשו ניסיונות להפיכה בעיראק ובתימן, תוך ביטול המלוכה בשתי המדינות. ניסיון זה הוביל את תימן למלחמת אזרחים ממושכת.

3. **בין המדינות הערביות התפתח מאבק על השליטה בעולם הערבי.** כל מנהיג ערבי שניסה לקדם את מגמת האחדות, פעל בעיקר למען מדינתו, כדי שזו תעמוד בראש גוף כול ערבי ותנהיג את העולם הערבי. ניסיונות אלו הביאו להתפתחות עימותים בין המדינות השונות. בתחילה היה בית המלוכה ההאשמי בירדן ובעיראק דומיננטי, ואחר כך עלתה מצרים ככוח מוביל בקרב מדינות ערב.

פתרון שאלה מספר 18

הסיבות שהניעו את ישראל לצאת למלחמת סיני:

1. **מצרים סגרה את מצרי טיראן, הלאימה את תעלת סואץ, שהייתה נתיב מים בינלאומי, וחסמה אותה בפני אוניות ישראליות ואחרות שהפליגו לנמל אילת.** בספטמבר 1955 סגרה מצרים את מצרי טיראן שבפתח מפרץ אילת בפני שיט לישראל, הציבה תותחים בשארם א-שייח' והשתלטה על איי טיראן וסנפיר החולשים על מצרי טיראן. ביולי 1956 כאשר סירבו האמריקאים לממן את בניית סכר אסואן, הלאים נאצר את תעלת סואץ. בריטניה וצרפת ניזוקו קשות מצעד זה, בשל חיוניותה של התעלה לקשרי המסחר שלהן. גם ישראל נפגעה

מכך, ותכננה לפרוץ את המצור כדי להגן על האינטרסים הכלכליים שלה. בישראל גברו הקולות שקראו לפעולה תקיפה נגד נאצר. שר החוץ **משה שרת** שנחשב למתון התפטר, ובמקומו מונתה שרת חוץ תקיפה יותר בעמדותיה, **גולדה מאיר**. בריטניה וצרפת הציעו לנאצר הסדרי פשרה, אך כשאלה נדחו וכל פנייה לאו"ם נתקלה בחוסר אוניס, כל שנותר הוא האופציה הצבאית. כך נדחקו זו לזרועות זו מדינת ישראל, צרפת ובריטניה.

2. **מצרים יזמה וגיבשה ברית צבאית בין מדינות ערב נגד ישראל**. מצרים החלה לגבש חזית אחידה נגד מדינת ישראל, ובאוקטובר 1956 חתמה על ברית הגנה עם סוריה. לברית הצטרפו ערב הסעודית ותימן וב-1956 הצטרפה גם ירדן. בשנה זו נכנס לירדן צבא עיראקי שנחשב לסיכון נוסף למדינת ישראל. ישראל חשה מכותרת ומאוימת.

3. **שותפות אינטרסים בין בריטניה, צרפת וישראל**. מצרים הלאימה את תעלת סואץ, וצעד זה הביא לתיאום בין שלוש המדינות למהלך צבאי משותף, שבו ישראל לא תילחם לבדה אלא תזכה לגיבוי צבאי מצדן של שתי מעצמות נוספות. בתנאים אלה נראה הסיכון לישראל מצומצם. בן גוריון לא רצה להסתכן במלחמה עם מצרים ללא בעל ברית בעל עוצמה צבאית.

פתרון שאלה מספר 19

השפעות של מלחמת ששת הימים על ישראל:

1. **המורל הלאומי חוזק**. ערב המלחמה הייתה החרדה הקיומית בישראל עצומה. תחושת הפחד והאי-ודאות התחלפו ברגשות של גאווה ועוצמה. בקרב רבים התגבשה התחושה כי ישראל בלתי מנוצחת. תחושה זו הביאה לביטחון עצמי גובר בקרב העם וההנהגה בישראל, ולזלזול ביכולתם של הערבים. התפיסה הרווחת הייתה כי הערבים שנחלו כישלון צורב במלחמה והבינו מהו כושר ההרתעה של ישראל, יפתחו בניהול משא ומתן לשלום עם ישראל.

2. **החזקת שטחים רחבים חייבה שליטה על אוכלוסייה ערבית גדולה**. ישראל לא סיפחה את כל השטחים הכבושים למעט ירושלים המזרחית ורמת הגולן, ועתידם נותר שנוי במחלוקת. ביתר השטחים הנהיגה ישראל משטר צבאי, שאפשר לאוכלוסייה המקומית לקיים את מערכות המינהל שברשותה, ולפעול על פי החוקים המקומיים שהיו נהוגים קודם לכיבוש. משה דיין הנהיג מדיניות של "גשרים פתוחים", שהבטיחה מעבר חופשי של אנשים וסחורות בין הגדה המערבית לבין ירדן. כל עוד לא גילו התושבים הערבים סימני התנגדות, ניסה הממשל הצבאי לשמור על מדיניות ליברלית ומתונה ככל האפשר. האיסורים שחלו על האוכלוסייה המקומית היו בעיקר בתחום הפוליטי, שכללו איסור על האוכלוסייה להתארגן פוליטית למימוש זכויותיה הלאומיות. אבל בתחום הכלכלי ניתנה לאוכלוסייה

חירות שאפשרה לה להתפתח, פותחו תשתיות, החקלאות שופרה והאבטלה חוסלה.
האוכלוסייה יכלה ליהנות מעלייה ברמת החיים ומרווחה כלכלית יחסית.

3. **בישראל פרץ ויכוח על עתיד השטחים הכבושים ועל גבולות הקבע של המדינה היהודית.**
היו שטענו כי ישראל צריכה לפנות את השטחים תמורת הסכם שלום עם מדינות ערב.
השארת השטחים בידי ישראל משמעותה שלטון על אוכלוסייה פלשתינית המונה מאות אלפים, ואיבוד אופייה היהודי והדמוקרטי של המדינה. בניגוד לתפיסה זו קמה תנועה רחבה להתיישבות בשטחי יהודה ושומרון, בבקעת הירדן ובצפון סיני (חבל ימית), מתוך כוונה לספח את השטחים הכבושים לשטחה הריבוני של מדינת ישראל. סיפוח השטחים הכבושים הוצדק לא רק בשל סיבות ביטחוניות המתייחסות לעומק האסטרטגי המשופר של ישראל, אלא גם בשל סיבה דתית-היסטורית שעל פיה נמצאים בשטחים אלה שורשיו של העם היהודי זה אלפי שנים, ולכן הם קניינו. על רקע טיעונים אלה החלה תנועת התנחלות בשטחים ששינתה את פני ההתיישבות בארץ ישראל, אך בעיקר הקצינה את הוויכוח הציבורי על חשיבותם של אזורי ההתיישבות החדשים.
לכך הצטרפה גם הממשלה שגיבשה תוכנית התנחלות, "תוכנית אלון" ע"ש יגאל אלון, שהיה מראשיה הבולטים של תנועת העבודה.

כל התשובות ליחידת הגישור לקוחות מתוך ספרה של נעמי בלנק

"פני המאה ה-20 . מדיקטטורה לדמוקרטיה ממלחמה לשלום" עמודים:

355 – 358 , 397 , 413.

**יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֱלֹהֵינוּ יְהוָה**

פרק רביעי - אפשרות ב'

(הערה: על הנבחנים לענות על אחת מהשאלות בנושא ההרחבה על המזרח התיכון ומדינת ישראל משנות ה-50 עד שנות ה-70, שאלות 20-22, ועל אחת מהשאלות ביחידת המבוא על השנים 1945-1950, שאלות 23-25)

נושא הרחבה: המזרח התיכון ומדינת ישראל משנות ה-50 עד שנות ה-70

פתרון שאלה מספר 20 סעיף א'

מגמת האיחוד באה לידי ביטוי בקטע בהתייחסות לחשיבותה של הליגה הערבית כגורם המחזק את היחסים בין המדינות הערביות אך יחד עם זאת שומר על עצמאותה של כל מדינה ערבית מתוך דאגה לאינטרסים הכלליים של כל מדינה.

ביטויים למגמת הפיצול בין מדינות ערב :

- 1. אופי משטרים שונה במדינות ערב.** במדינות ערב התגבשו שני סוגים של משטרים: מלוכניים ושמרניים בירדן, בעיראק, בערב הסעודית, בתימן, בנסיכויות המפרץ הפרסי ובמרוקו, ומשטרים רפובליקניים שאינם מלוכניים אך גם אינם דמוקרטיים. במצרים ובסוריה שלטו משטרים מהפכניים ו"מתקדמים" ששאפו לרפורמות חברתיות רחבות. משטרים אלה עלו לשלטון בהפיכה, והנהיגו שלטון דיקטטורי-צבאי דוגמת משטרו של נאצר במצרים. חוסר היציבות בעולם הערבי גבר מאחר שהמנהיגים בו פעלו בשיטות חתרניות ובניסיונות לחולל מהפכות במדינות ערביות אחרות. במסגרת זו נעשו ניסיונות להפיכה בעיראק ובתימן, תוך ביטול המלוכה בשתי המדינות. ניסיון זה הוביל את תימן למלחמת אזרחים ממושכת.
- 3. בין המדינות הערביות התפתח מאבק על השליטה בעולם הערבי.** כל מנהיג ערבי שניסה לקדם את מגמת האחדות, פעל בעיקר למען מדינתו, כדי שזו תעמוד בראש גוף כול ערבי ותנהיג את העולם הערבי. ניסיונות אלו הביאו להתפתחות עימותים בין המדינות השונות. בתחילה היה בית המלוכה ההאשמי בירדן ובעיראק דומיננטי, ואחר כך עלתה מצרים ככוח מוביל בקרב מדינות ערב.

פתרון שאלה מספר 20 סעיף ב'

המטרות של נאצר במדיניות החוץ:

1. **הניטרליזם החיובי.** מצרים והעולם הערבי בכללותו לא יתקשרו לאף אחד מהגושים הגדולים. עליהם ליצור גוש שלישי בין שני הגושים היריבים של מדינות בלתי מזדהות, ולתמרן בין שתי מעצמות העל לתועלתם.

2. **פאן ערביות.** אחדות העולם הערבי בהנהגתה של מצרים.

הפעולות שנקט:

1. נאצר ניסה למנוע מעיראק מלהצטרף ל"ברית בגדד".

2. נאצר ניסה לגבש ברית צבאית מצרית-סורית-סעודית, שאליה יצטרפו ירדן ותימן.

3. בראשית 1958 הוקמה **הקהילה הערבית המאוחדת, הקע"ם**, שהייתה איחוד פדרלי בין מצרים לסוריה. תוכנית האיחוד הובילה לשיתוף פעולה מלא בתחומים מדיניים, צבאיים, כלכליים ומשפטיים. הוקמו ממשלה פדרלית וצבא משותף שבראשו עמדה מפקדה משותפת. על פי התוכנית יתחלפו הנשיאים הסורי והמצרי לסירוגין בכל שנתיים. כמו כן תוקם מועצה מחוקקת פדרלית שחבריה ייבחרו בפרלמנטים בשתי המדינות. הייצוג הדיפלומטי של שתי המדינות יהיה משותף, ולתושבי שתי המדינות תוענק אזרחות פדרלית. בפועל הפך נאצר למנהיגה של הפדרציה, וניסה להשתלט על סוריה.

4. ב-1962 התחוללה בתימן הפיכה צבאית, השליט המסורתי (האימאם) הודח על ידי קציני צבא פרו-נאצריסטים, שקראו למצרים לבוא לעזרתה של תימן. השליט המודח נמלט למדבר אל נאמניו בקרב השבטים, וקרא לעזרת ערב הסעודית. בתימן פרצה מלחמת אזרחים שבה היו מעורבות מצרים וערב הסעודית. נאצר נחלץ להגן על המשטר הרפובליקני המהפכני, ושלח לתימן חיל משלוח מצרי גדול, ובכך סיבך את מצרים במלחמה יקרה וחסרת תכלית שנמשכה עד 1967. הכישלון המצרי בתימן וניצחונם של השבטים התימניים במאבק עם המצרים הביאו את נאצר להתגררות בישראל. התבוסה בתימן סימלה את תחילת היחלשותו של הנאצריזם.

5. על ממשלות ערביות שלא צייתו לתכתיביו הפעיל נאצר לחץ וחתר תחת שלטונן. לדוגמה, נעשה ניסיון לחולל מהפכה פרו-נאצריסטית בלבנון בעידוד ובמימון מצרי. גם בעיראק התחוללה מהפכה בעידודה של מצרים, שנועדה להפיל גורמים פרו-מערביים מהשלטון. על ירדן הופעל לחץ כדי שתפעל על פי אינטרסים ערביים ולא פרו-מערביים.

הגורמים שהובילו למלחמת סיני:

1. **מצרים סגרה את מצרי טיראן, הלאימה את תעלת סואץ, שהייתה נתיב מים בינלאומי, וחסמה אותה בפני אוניות ישראליות ואחרות שהפליגו לנמל אילת.** בספטמבר 1955 סגרה מצרים את מצרי טיראן שבפתח מפרץ אילת בפני שיט לישראל, הציבה תותחים בשארם א-שייח' והשתלטה על איי טיראן וסנפיר החולשים על מצרי טיראן. ביולי 1956 כאשר סירבו האמריקאים לממן את בניית סכר אסואן, הלאים נאצר את תעלת סואץ. בריטניה וצרפת ניזוקו קשות מצעד זה, בשל חיוניותה של התעלה לקשרי המסחר שלהן. גם ישראל נפגעה מכך, ותכננה לפרוץ את המצור כדי להגן על האינטרסים הכלכליים שלה. בישראל גברו הקולות שקראו לפעולה תקיפה נגד נאצר. שר החוץ **משה שרת** שנחשב למתון התפטר, ובמקומו מונתה שרת חוץ תקיפה יותר בעמדותיה, **גולדה מאיר**. בריטניה וצרפת הציעו לנאצר הסדרי פשרה, אך כשאלה נדחו וכל פנייה לאו"ם נתקלה בחוסר אוניס, כל שנותר הוא האופציה הצבאית. כך נדחקו זו לזרועות זו מדינת ישראל, צרפת ובריטניה.
2. **חדירת ברית המועצות למצרים ועסקת הנשק בין מצרים לצי'כוסלובקיה.** באוגוסט 1955 חתמה מצרים על חוזה להספקת נשק עם צ'כוסלובקיה, שהייתה גרורה סובייטית. העסקה בוצעה ביוזמת ברית המועצות, כאות להתקרבות נוספת בין ברית המועצות למצרים. כמויות גדולות של נשק סובייטי חדיש זרמו למצרים. בישראל ראו בכך סכנה קיומית, כיוון שבעוד ברית המועצות הזרימה נשק למצרים, סירבו ארצות הברית ובריטניה בשלב זה למכור נשק לישראל.
3. **מצרים יזמה וגיבשה ברית צבאית בין מדינות ערב נגד ישראל.** מצרים החלה לגבש חזית אחידה נגד מדינת ישראל, ובאוקטובר 1956 חתמה על ברית הגנה עם סוריה. לברית הצטרפו ערב הסעודית ותימן וב-1956 הצטרפה גם ירדן. בשנה זו נכנס לירדן צבא עיראקי שנחשב לסיכון נוסף למדינת ישראל. ישראל חשה מכותרת ומאוימת.
4. **הנשיא נאצר הכריז בגלוי על מטרתו למגר את ישראל.** נאצר הציג את המאבק בישראל כאחד מייעדיה החשובים של מצרים וכדרך לאיחוד העולם הערבי.

פתרון שאלה מספר 21 סעיף ב'

ההשפעות של מלחמת סיני על מדינת ישראל:

1. **עד מארס 1957 נסוגה ישראל מכל שטחי הכיבוש בעקבות לחץ בינלאומי אמריקאי-סובייטי משולב.** את הלחצים האדירים לנסיגה ניצלה ישראל לקבלת ערבויות בינלאומיות לחופש שיט במפרץ אילת, ולמניעת פעולות חבלה מרצועת עזה.
2. **הסגר הימי על ישראל הוסר.** נתיב המים העובר דרך מצרי טיראן לאילת נפתח, ואפשר היה לפתח קשרי מסחר עם אסיה ועם אפריקה.
3. **חצי האי סיני נשאר מפורז** מיחידות צבא מצריות משמעותיות, **נפסקו ההסתננות ופעולות הפדאיון.** כוח או"ם הוצב בעזה, בסיני ובשארם א-שייח' כדי להבטיח את הפסקת האש.
4. **היחסים בין ישראל לארצות הברית התהדקו.** המחויבות הגוברת של ארצות הברית לביטחונה של ישראל הייתה פועל יוצא מאירועי חורף 1956. היה זה לחצה של ארצות הברית שהביא לנסיגת ישראל מסיני. דווקא משום כך חל בהדרגה שינוי ביחסה של ארצות הברית לצורכי הביטחון של ישראל. יתרה מזו, כפי שהשתקף בדוקטרינת אייזנהאור שפורסמה בראשית 1957, האמריקאים חששו מפני השתלטות של ברית המועצות ומצרים על המזרח התיכון, ולכן חיזוקה של ישראל נראה למנהיגיה כחלק מהאמצעים הנחוצים לבלימת סכנה זו. ארצות הברית החלה לראות בישראל גורם שיעצור את ההתפשטות הקומוניסטית במזרח התיכון, ועל כן תמכה בדרישותיה של ישראל לשלום וביטחון, ואף העמידה את עצמה כמחויבת לשלומה ולביטחונה של ישראל.
5. **יכולת ההרתעה של ישראל גברה.** יכולת זו העניקה לישראל שקט בגבולותיה למשך עשר השנים הבאות עד מלחמת ששת הימים. במלחמה זו הוכיח צה"ל את יכולותיו הצבאיות, חל שיפור ביכולותיו המבצעיות, בעיקר בשילוב בין כוחות הים, היבשה והאוויר. מערך המילואים הוכיח את עצמו ככוח צבאי, וכבסיס להפעלת צה"ל בעתיד. בעשר השנים הבאות התפתח צה"ל משמעותית, שכן שנות הרגיעה והברית המתמשכת עם צרפת שהלכה והתהדקה לאחר המבצע, אפשרו את גיבושו ואת חיזוקו. אין לשער את ניצחונו המזהיר של צה"ל במלחמת ששת הימים ללא שינויים מהפכניים אלה בכושרה הצבאי ובעוצמתה של ישראל, שהיו פועל יוצא ממעורבותה במלחמת סיני.
6. **הברית עם צרפת התהדקה מאוד.** שיתוף הפעולה הצבאי בין המדינות הביא ליוזמות נוספות, ובהן תמיכה בישראל באו"ם וסיוע בהקמת הכור בדימונה.

פתרון שאלה מספר 22 סעיף א'

הסיבות לעלייה מארצות אירופה בשנות ה-50:

1. **מדינת ישראל נתפסה כבית, כתחליף להרס ולחורבן שאפיינו את חייהם במהלך המלחמה.** מרבית העולים שהגיעו מאירופה היו ניצולי שואה ושארית הפליטה. אירועי השואה והאנטישמיות ששררה באירופה לאחר המלחמה חיזקו את הרצון לעלות לארץ ישראל. אירופה שהפכה לבית קברות לבני משפחותיהם, לא נראתה כמקום שבו אפשר לשוב ולהקים בית ומשפחה. רבים ראו בחיים בארץ ישראל במדינה יהודית כמילוי הצו האחרון שהשאירו הקורבנות.
2. **התסיסה האנטישמית באירופה.** המשך הפגיעה הפיזית ביהודים דוגמת הפוגרום בעיר קילצה וקיומה של אנטישמיות באירופה שאחרי המלחמה, הבהירו לרבים כי למרות הרצח הנורא, האנטישמיות היא תופעה רווחת, ולכן עליהם לבסס את חייהם בארץ ישראל כמקום מקלט.
3. **התסיסה נגד השלטון הסובייטי במדינות הגוש המזרחי.** תסיסה זו ערערה את ביטחונם האישי של היהודים. לעתים נוצר במדינות אלה חלון הזדמנויות שאפשר ליהודים לעזוב ולעלות לארץ ישראל. לדוגמה, יהודי הונגריה ניצלו את המרד בשלטון הסובייטי ואת פתיחת הגבול בין הונגריה לאוסטריה כדי לברוח. העלייה מפולין התאפשרה כחלק מהסכם הרפטריאציה שעליו חתמו פולין וברית המועצות, ואפשר לאזרחים ממוצא פולני לחזור למדינתם. יהודים ניצלו את ההסכם, עזבו את ברית המועצות אל פולין, ומפולין עלו חלקם לארץ ישראל.

הסיבות לעלייה מארצות האיסלאם:

1. **הקמת מדינת ישראל עוררה תחושות של תקווה מהולה בחרדה מפני הבאות.** יהודים רבים בארצות האיסלאם ראו בהקמת מדינת ישראל מעשה של ההשגחה העליונה ואות לביאת המשיח. תחושת השמחה הייתה מעורבת בתחושות של פחד לעתידם ולגורלם של היהודים בארצות האיסלאם, שהתרבו בהן מעשי פגיעה פיזית ביהודים מצד ערבים. לאחר מלחמת העצמאות נהרגו עשרות יהודים ומאות נפצעו בהתפרצויות אלימות במרוקו, בלוב ובמצרים. התפרצויות אלה ערערו את הביטחון האישי של היהודים ועודדו את הגירתם.
2. **תהליך הזה קולוניאליזציה במדינות המזרח התיכון.** בריטניה וצרפת ששלטו בארצות האיסלאם מהמאה ה-19 ובתוקף המנדט לאחר מלחמת העולם הראשונה, החלו בתהליך עזיבה. ארצות האיסלאם הפכו ממדינות בשליטה קולוניאלית למדינות ריבוניות. תהליך יציאתן של מעצמות העל לווה בחיזוק המגמות הפאן ערביות והפאן איסלאמיות. המגמות

הפאן ערביות כפי שגובשו בכינוסי הליגה הערבית ובמדינות ערב החדשות, הופנו כלפי אויב משותף: נוכחותה של המדינה הציונית במזרח התיכון הערבי. הליגה הערבית פעלה בחזית המדינית והצבאית נגד היישוב היהודי בארץ ישראל ונגד הציונות כתנועה לאומית. פעולות אלה ערערו את עתידם ואת ביטחונם של היהודים במדינות הערביות החדשות, לאחר שהסתיים השלטון הקולוניאלי.

3. **מעמדם של היהודים בחברה הקולוניאלית.** בזמן שלטון המעצמות הזרות נמנו היהודים עם בני המעמד הגבוה, יחסית לסביבה המוסלמית. רבים קישרו בין היהודים לבין הקולוניאליזם המערבי, וראו ביהודים עושי דברו. היהודים שהשתלבו במערכות הממשל התרחקו באורח חיהם מהחברה המוסלמית-הערבית, ונחשבו לנטע זר. כשעזב השלטון הקולוניאלי נוצר חלל ריק, שאת מקומו היו עתידים לתפוס גורמים ערביים מקומיים. ליהודים לא היה עוד מקום במערכת השלטונית החדשה שהוקמה.

4. **התגברות הפעילות הציונית.** שליחים ציונים נשלחו לקהילות יהודיות כדי לשכנע לעלות לארץ ישראל. הציונות הפכה לציונות מגשימה, וקיבלה סיוע מקבוצות ומארגונים כמו הגיוינט והוועד היהודי אמריקאי שפעלו בארגון של העלייה והקליטה וסייעו להן.

פתרון שאלה מספר 22 סעיף ב'

הגורמים שהשפיעו על דרך קליטת העולים:

מחסור במשאבים כלכליים הכביד מציאת פתרונות הולמים למזון, לדיור ולתעסוקה: בשנותיה הראשונות של המדינה היה מספר הנקלטים בה גדול ממספר הקולטים. המקומיים קלטו עלייה המונית ששילשה את האוכלוסייה היהודית בישראל בתוך מספר שנים מעטות. תהליך הקליטה הצריך משאבים אדירים ומציאת פתרונות הולמים לבעיות של מחסור במזון, בדיור ובתעסוקה.

מחסור חמור במזון

מחסור זה נבע מן הקושי לייצר כמויות גדולות של מזון או לקנותו, בשל היעדר תקציבים. בישראל הוחלט על מדיניות צנע.

שנותיה הראשונות של המדינה מזוהות עם **משטר הצנע**. המשטר התבסס על שיטה כלכלית, שהנהיגה קיצוב לשורת מוצרים חיוניים בנקודות, שחולקו בכמות שווה על ידי הממשלה לכל התושבים. בתחילה כללה הקצבה זו בעיקר מוצרי מזון בסיסיים (שמן, סוכר, מרגרינה) ואחר כך נכללו גם ביגוד, הנעלה וכלי בית (רהיטים "לכול"). המחירים של מוצרים אלה היו קבועים ואחידים, ופיקוח הדוק הופעל על שמירתם. הקיצוב השפיע מאוד על חיי היום יום של כל התושבים. משטר הצנע פעל באחריותו של שר ההספקה והקיצוב דב יוסף, שזכה לגיבוי מצדו של ראש הממשלה דוד בן גוריון.

מחסור בדיוור

בעיית הדיוור הייתה חמורה במיוחד. בשלב הראשון נקלטו העולים במחנות מעבר שהבולט בהם היה "שער העלייה" בחיפה. כשגדל מספר העולים והצפיפות במחנות הייתה בלתי נסבלת, הוחלט ביוזמתו של מנהל מחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית לוי אשכול, להקים מעברות. המעברות פורקו כעבור מספר שנים, ותושביהן נקלטו בעיירות פיתוח ובשכונות בערים הגדולות. צורות הקליטה הללו גרמו בעיות חברתיות ארוכות שנים, שמדינת ישראל מנסה להתמודד עמן עד היום.

קיומם של סטראוטיפים שליליים על יהודי ארצות האיסלאם

חלק מהציבור בישראל, חלק מההנהגה וחלק מהעוסקים בתהליך הקליטה טענו בהכללה כי עלייה זו היא פרימיטיבית, חסרת השכלה ומסורתית, והיא עתידה לשנות את פניה של החברה הישראלית ואת אופייה החילוני, המודרני והסוציאליסטי. דעות אלה פגעו ביהודים יוצאי ארצות האיסלאם, והגבירו אצלם את תחושת הזעם והתסכול.

דוגמה קיצונית ליחס הבוטה שזכו לו העולים מצפון אפריקה ובעיקר המרוקאים, מופיעה במאמרו של **אריה גבלום** שפורסם בעיתון "הארץ" ב-22 באפריל 1949. גבלום היה עיתונאי ב"הארץ" שפרסם סדרת מאמרים. כותרתו של אחד המאמרים שפרסם הייתה "חודש ימים הייתי עולה חדש - עליית תימן ובעיית אפריקה". במאמרו חילק גבלום את העולים לארבע קבוצות על פי מוצא: עולי הבלקן, עולי אשכנז ואירופה, עולי תימן ועולי צפון אפריקה. גבלום הציג את העלייה מצפון אפריקה באור שלילי, התייחס לתכונותיהם ולאופיים של העולים, ולהשפעה השלילית שעלולה להיות להם על תרבותה של החברה הישראלית.

כל התשובות לפרק זה לקוחות מתוך ספרה של נעמי בלנק

"פני המאה ה-20. מדיקטטורה לדמוקרטיה ממלחמה לשלום" עמודים:

355 – 358, 368 – 397, 404 – 433, 448.

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ

יחידת מבוא: נושאים נבחרים מתולדות ישראל והעמים 1945-1950

פתרון שאלה מספר 23

משמעות המושג "המלחמה הקרה":

בין ברית המועצות לבין ארצות הברית התפתחה, כפי שכינה זאת הכלכלן האמריקאי **ברנרד ברוד**, **מלחמה קרה**: מלחמה ללא נשק שבה נמנעו שתי המעצמות הגדולות מעימות צבאי ישיר ביניהן. העימות התנהלה בתחומים שונים: מירוץ חימוש גרעיני וקונבנציונלי, בריתות מדיניות, צבאיות וכלכליות מקיפות, ניסיונות חדירה לאזורים שונים בעולם ובהם המזרח התיכון והמזרח הרחוק, כדי למנוע את חדירתה של המעצמה היריבה. העימות בין שתי המעצמות החל באירופה, והתפשט לאסיה, לדרום אמריקה ולמזרח התיכון. לפעמים הוא התלהט כמו במלחמות קוריאה וויטנאם, אך בדרך כלל נזהרו שתי המעצמות לעורר אותו יתר על המידה, כדי להימנע ממאבק שעלול להמיט אסון על העולם כולו בדמותה של מלחמה גרעינית. המאבק בין המעצמות החל בסוף שנות ה-40 ונמשך עד סוף שנות ה-80, עם התמוטטותה של ברית המועצות, נפילת חומת ברלין ואיחוד שני חלקי גרמניה ואירופה.

אחד מהגילויים של המלחמה הקרה - משבר ברלין והקמת שתי גרמניות:

החל מ-1948 איחד המערב את כל האזורים שהיו בשליטתו והפך את גרמניה המערבית ליחידה פוליטית – כלכלית אחת. המטבע הגרמני הוחלף ונקבעה תוכנית כלכלית לשיקום גרמניה המערבית. התוכנית הכלכלית אמורה הייתה להיות מיושמת גם בברלין. בריה"מ ניסתה לדחוק את רגלי המערב מברלין ובתגובה לצעדי המערב הטיל סטאלין מצור על אזורי הכיבוש במערב ברלין. (ברלין המערבית הייתה מובלעת מערבית בתוך שטח בשליטה רוסית) בעקבות המצור נחסמו מסילות הברזל והדרכים היבשתיות המובילות אל ברלין המערבית. כך נותקו כ-2.5 מיליון גרמנים ממקורות אספקה. המערב הגיב ברכבת אווירית שהעבירה ציוד ואספקה לתושבי ברלין הנצורים. במאות אלפי גיחות לברלין הוטסו: מזון, דלק, ביגוד וחומרי גלם. הרכבת האווירית נועדה להבהיר כי המערב אינו מתכוון לוותר על השליטה בברלין. הרוסים הופתעו מעצמתה של הרכבת האווירית והחלו בהדרגה להיכנע. המצור הוסר סופית במאי 1949.

פתרון שאלה מספר 24

האוי"ם הקים ועדה מיוחדת לדיון בבעיית א"י: **אונסקו"פ** - הועדה הורכבה מ-11 מדינות. בתום שלושה חודשים של דיונים וביקור במחנות העקורים באירופה בהם ישבו כ-250,000 יהודים שציפו למתן היתר עלייה לא"י, הוגשו ההמלצות לעצרת האוי"ם.

המלצות הועדה היו:

חלוקת ארץ אי"י לשתי מדינות, ירושלים תהיה תחת חסות בינלאומית. המדינה היהודית תהווה 62% משטחי אי"י המערבית ותכלול את: הגליל המזרחי, עמק יזרעאל, שטחי החוף מעכו ועד אשדוד, אזור באר-שבע והנגב. המדינה הערבית תכלול: הגליל המערבי, אזור ההר ביהודה ושומרון, שפלת החוף מאשדוד ועד מצרים. המנדט הבריטי בא"י יסתיים. בין שתי המדינות יונהג מטבע משותף ויתקיים שיתוף פעולה כלכלי.

הצעת החלוקה הסופית כללה:

- א. סיום המנדט הבריטי ב – 1.8.48.
- ב. פינוי מוקדם יאפשר עליית יהודים באפן חפשי למדינתם.
- ג. תוך חודשיים מהפינוי תוקמנה שתי מדינות: ערבית ויהודית וכן, תוקם קריית ירושלים – נתונה לפיקוח בינלאומי. במהלך דיוני העצרת צומצם שטחה של המדינה היהודית מ – 62% ל – 55% ואילו שטח המדינה הערבית גדל ל – 45%.
- ד. עד להקמת שתי מדינות תתקיים תקופת מעבר שבה השלטון יהיה בידי ועדה מטעם האו"ם. ועדה זו תפעל לאיחוד כלכלי בין שתי המדינות.
- ה. נקבעו גבולות שתי המדינות והוחלט שירושלים תהייה בחסות בינלאומית.
- ו. שתי המדינות תגשנה בקשה לאחר הקמתן להתקבל לאו"ם.

פתרון שאלה מספר 25

נימוקים בעד ההכרזה על הקמת המדינה:

1. הצורך למלא את החלל שייווצר עם סיום המנדט הבריטי ב-15 במאי 1948.
2. התחושה כי דחיית ההכרזה על מדינה תפעל לרעת היישוב, ותהיה החמצה לדורות, בבחינת "עכשיו או לעולם לא". זו שעה היסטורית שלה מחכה היישוב היהודי זה 70 שנה, ויש לנצלה.
3. כל ההישגים של היישוב היהודי בבניית הבית הלאומי: מוסדות לאומיים, תשתית כלכלית, כוח צבאי, מערך שירותים בתחום הכלכלי-חברתי, היו בבחינת גורם דוחף לקבלת ההחלטה. היישוב מוכן לעצמאות בכל המישורים, ויוכל לעמוד באתגרים העומדים בפניו כיישוב עצמאי.
4. אם יפלו צבאות ערב, תהיה הפלישה למדינה עצמאית וריבונית, ועובדה זו תקל את המאבק במוסדות הבינלאומיים.
5. כינון מדינה ריבונית יאפשר הפעלת גיוס חובה, ארגון הכוח הצבאי ורכישת נשק שהם פעולות הכרחיות בתנאי מלחמה קשים.

נימוקים לדחיית ההכרזה למועד מאוחר יותר :

1. לחצים כבדים מצד ארצות הברית שאיימה בהקפאת כספי הסיוע של יהודי ארצות הברית. נשללה מראש כל אפשרות של סיוע צבאי-אמריקאי.
2. חשש שהמדינה לא תעמוד בהתקפה משולבת של צבאות ערב. נציגי ה"הגנה" התייחסו לכוחו של הלגיון הערבי.
3. סכנה של ריב פנימי, שעלול להשפיע לרעה על כושר הלחימה של היישוב היהודי ועל המורל של חייליו.

כל התשובות לפרק זה לקוחות מתוך ספרה של נעמי בלנק

"פני המאה ה - 20 . מדיקטטורה לדמוקרטיה ממלחמה לשלום" עמודים :

.326 – 325 , 301 , 273 – 271 , 261

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֱלֹהֵינוּ יְהוָה

